

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ

Παιδισμός και γεροντισμός είναι οι χρόνιες πληγές της λογοτεχνίας μας.

Στά χρόνια του Μεσοπολέμου είχε προβληθεί σαν κίνημα αξιώσεων ο παιδισμός. Μια συνταγή μύθου και γραφής είχε ριχτεί στην κυκλοφορία και μᾶς ταλαιπώρησε για πολλές δεκαετίες. Είδαμε και τους υπερώριμους να στρέφονται με σοβαροφάνεια στη νοσταλγία των πετροπολέμων και κάθε λογής παιδικής αταξίας. Ποιός δὲν θυμάται τ' ατέλειωτα πεζογραφήματα της «ἑφηβείας»; Ἑπιδιημία πὺν τὴν σάρωσε ἡ Κατοχή και ὁ Πόλεμος.

Και τώρα, πὺν ὁ ὑδράργυρος τῆς ζωῆς ξανάπεσε κάτωτα, φτάσαμε στὸν ἀντίποδα. Τὸ σύμπτωμα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὁ γεροντισμός. Ἀπὸ τὰ σπάργανὰ τους οἱ εὐέλπιδες τῶν Γραμμῶν μας συμπεριφέρονται σὰν τέρατα σοφίας· νεοσσοὶ μὲ ὕφος περισπούδαστης κουκουβάγιας. Ὅλες οἱ φιλοσοφίες τῆς ἀκμῆς και τῆς παρακμῆς, τὰ ρεύματα και οἱ τεχνοτροπίες τοῦ «καθ' ὅλου» και τοῦ συρμοῦ, σὰ νὰ τους εἶναι δοσμένα ἀπὸ τὰ πρῶτα τους ψαλλίσματα. Ἡ ἀτμόσφαιρα γέμισε ἀπὸ νέφη ἐμβριθείας. Καὶ ἡ στάση τους;

Ὡ νεότης συγκαταβατικῇ καθὼς εἶπε ὁ ποιητής. Μὲ παρόμοια συγκατάβαση κρίνονται τὰ πάντα ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτῆς τῆς θολῆς νεφελοκινῆγας.

Κάποτε ὁ Πόλεμος μᾶς εἶχε ἐπαναφέρει στὰ μέτρα μας. Μᾶς ἔδωσε και τὴν ἀνδριζότητα τῆς ἀλκῆς και τὴ δραματικότητα τῶν προβληματισμῶν· προπαντὸς τὴ δυνατότητα τῆς ὀρθῆς προοπτικῆς μὲς στὴν καταβολὴ και τὴν προσέκταση τοῦ καιροῦ. Τώρα ἀπὸ ποιά ὀργανικά βᾶθη θὰ πνεύσει ἓνας ἄνεμος ὑγείας και ὀρθοστασίας; Γιατί, ἂν ὁ παιδισμός εἶναι ἡ καθυστερημένη ἰλαρὰ, ὁ γεροντισμός εἶναι ἡ πρόωγη ἀρτηριοσκληρώση ἑνὸς πνευματικοῦ ὀργανισμοῦ,

Ἡ διάρκεια τοῦ Καρυωτάκη

Μιά ἐπανεκτίμηση

Ο ΚΟΙΣΜΟΣ τοῦ Καρυωτάκη εἶναι κόσμος ἀποκλεισμοῦ.

Ὁ ἀποκλεισμός ταιριάζει πρὸς πολὺ στὴν ποίησή του ἀπὸ τὴν παράγωγη ἔννοια τοῦ ἀδιεξόδου. Σηματοδοτεῖ τὴν ἀντικειμενικὴ αἰτία ποὺ τὸν ἔφερε στὴν ὑποκειμενικὴ κατὰληξη καὶ τὴν προσωπικὴ του στάση ποὺ περιέχει καὶ ἄλλες σπάσεις, ὥσπου ἀπὸ ἐξομολόγηση φτάνει νὰ γίνῃ ἀπολογία μιᾶς γενιᾶς.

Γιὰ νὰ προχωρήσουμε ἀπ' ἐξω πρὸς τὰ μέσα, ἡ βολικώτερη ἐρμηνεία τοῦ φαινόμενου σηματοδοτεῖ τὴν ἀπροσαρμολογία του. Ἀλλὰ φράσεις σὰν αὐτή:

ἐπέσαμε θύματα ἐξίλαστήρια

τοῦ «περιβάλλοντος», τῆς «ἐποχῆς»,

μὲ τὴν ἀναίρεση ποὺ αὐτοσαρκασμοῦ ποὺ κρύβει, ὑπαινίσσεται τὴν ἀντίδρυσή του νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὸ περιβάλλον. Εἶναι ὅλα «τὰ πρὶν καὶ μετὰ», μιὰ δισδοχὴ κρυφῶν ἀντιστάσεων. Ἀπόδειξη πὺς κι ὅπου διώχνεται ἀπ' ὅλες τὶς ἀνθρώπινες περιοχές, δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ κανένας ἀπὸ τὰ κατεφύγια ποὺ ἐφευρίσκει, τὴ φαντασίωση τοῦ «ἄς ὑποθέσουμε...», τὴν ποίηση «ποὺ φθονοῦμε», τὴ φύση. Καὶ ἡ προτελευταία του ἀπόφαση:

ἡ σκέψις, τὰ ποιήματα

βάρος περὶ τὸ

δὲν εἶναι πρόσχημα, ἀφοῦ ἐπιβάλλεται νὰ διακινδυνεύσει πολὺ περισσότερο, ἐδῶ. Πρὸς τὴ χρεοκοπία τοῦ ἐδῶ δὲν ἔχει ἄλλη ἀντίσταση, νὰ προστάξῃ πορὰ μιὰ ἀνένδοτη δισημαρτυρία σὰν στάση ζωῆς καὶ τὴ βοθηματικὴ ἀφαίρεση στὴν ἐκφρασίῃ του.

Ἡ δισημαρτυρία τὸν θωρακίζει σ' ὅλες τὶς θέσεις ἀμύνης που, ὡς

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

τὴν τελειωτικὴν σύμπτυξή του ἀπέναντι στὰ συγκεκριμένα πράγματα·
τὸν βλέπουμε νὰ τὴν κλιμακώνει ἀκόμη καὶ στὰ πιὸ ἀφηρημένα ἐπίπε-
δα. Καὶ εἶναι αὐτὴ πού γεννᾷ, κοντὰ στὴν ἐλεγειακὴ, καὶ τὴ σατιρική
του διάθεση· ἢ μᾶλλον μετοίποιεῖ καὶ τελικὰ συγχωνεύει τὴν ἐλεγεία του
μέσ' στὴ σάτιρα. Πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωσιν ἑνὸς ἀνθρώπου πού ὁ
λυγμός του πῆρε τὸ ἰσχυρὸ τοῦ μικροῦ γέλιου. Ἀποφτερώνει λοιπὸν καὶ
τὴν ἔκφρασή του,

σημαίας κουρέλι ἀπὸ χαμένη μάχη,
καὶ κρατᾷ, κατὰ τὴν ἐπάρκειαν μιᾶς ἀναπνοῆς, μιᾶ συνθηματικὴ δια-
τύπωση.

Ὁ ποιητὴς πού, μετὰ τὶς ἀλυσιδωπτεῖς ἀντιδράσεις του, ἔφτασε
νὰ πεῖ:

ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ νεότης ἔννοια ἀφηρημένη,
ξέρεῖ πῶς πῶς, ὅχι μόνον ἀλλὰ ὑπορξιακὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ποιητικὴ του ἔκ-
φραση τὸν ὁδηγεῖ

ἀπὸ ἐκατὸ δρόμους στὰ ὅρια τῆς σιγῆς,
δηλ. στὴν τέλεια ἀφαιρέση.

Στὴν κρίσιμη φάση ὕπαρξιν καὶ λόγος κυμαίνονται ἀνάμεσα
στὴν καταγγελίαν καὶ τὴν παραδοχή. Ἡ καταγγελία, εἴτε
σκοπεύει κατὰ κόρυφα πρὸς τὴν πυγμὴ τοῦ οὐρανοῦ:

εἶναι κατὰ φριχτὰς ἀνταποδόσεις,
εἴτε εἰρωνεύεται πλάγια καὶ σχεδὸν ὑποχθόνια:

Κύριε, Κύριε καὶ τὸ τεροαῖν τοῦ Παραδείσου
ὅπου θὰ παίζουσι χοίρετ οἱ ὀπαδοί σου,
ἀντηχεῖ σὰν προειδοποίησις. Ἀκόμη καὶ ὁ λόγος γιὰ τὰ φανταστικά
ὁμοιώματα τῆς αὐτοχειρίας του:

πὼς θ' ἀναβάλλουν βέβαιον κατὰ βάθος,
ἢ

Ὁνειρο ἀνάγλυφο, θὰ ὀρθῶ κοντὰ σου
κατακορύφως,

δὲν εἶναι σκηνοθεσία, ἀλλὰ προειδοποίησις· μοιάζει μὲ τὰ μαγικά ξόρ-

κία πού ἐπαναλαμβάνονται γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐθισμού στὴν ἰδέα τῆς παραδοχῆς.

Καὶ ἡ παραιοδοχὴ δὲν εἶναι σ' αὐτὸν ἀποδοχή, δηλ. μοιρολατρία ἢ πανικός· εἶναι δικαίωμα. Σ' αὐτὴ τὴν ἀκροτελεύτια φάση ἀποκρυπτογραφεῖ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ὀξύτατες αἰσθήσεις.

α' Αἴσθηση. Ἡ ἀποξένωσή του. Ἔχει φτάσει στὸ χεῖλος τοῦ κόσμου, δῶθε ὡτ' τ' ὄνειρο καὶ κεῖθε ἀπὸ τῆ γῆ. Εἶναι ἡ «ἔρημη χώρα» του. Ἀπὸ κεῖ, καθὼς περνᾷ ὁ καιρὸς, στέλνει ἀνεπόμενα γράμματα.

β' Αἴσθηση. Ἀρχίζει ἡ ἀπόσβεση. Σβήνει ἡ ἀπόγνωση, παραιτεῖται ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας καὶ ἡ φωνὴ του φτάνει σὰν ὀργανικὴ ἀντίδραση τοῦ σώματος. Ἡ φράση

Ὡ κι ἂν δὲν ἦταν ἡ βαθεῖα πληγὴ στὸ σῶμα σημαίνει πὼς ὁ ὀργανισμὸς του, σὰν αὐτόματη μηχανή, μεταδίνει ἀπλῶς σήματα.

γ' Αἴσθηση πού δὲν εἶναι πορὰ μεταίσθησιν μιὰ μεταίσθηση πού παίζει στὴν ἀφηρημένη διάσταση, πὼς δὲν εἴμαστε παρὰ:

ἄνθρωποι στῶν ἄλλων μόνο τῇ φαντασίᾳ,
γιὰ νὰ κοταλήξει στὴν παραδοχή:

ὅλα τὰ πράγματά μου ἔμειναν, ὅπως

νὰ ἔχω πεθάνει ποῖν ἀπὸ καιροῦς,

δηλ. σπῆν πορλόγη θέσ τῆς ζωῆς ἀπὸ τῇ σκοπιᾷ ἐνὸς νεκροῦ. Σ' αὐτὴν τὴν αἴσθηση ἡ ποίηση προσπέρασε τὴν πράξη· ἡ τελευταία ἤρθε σὰν καθυστερημένη ἐπικύρωση τῆς πρώτης.

Τυπικὴ περίπτωσις πού θυμίζει τὴ σχολικὴ ἀεραντλία.

Ἐκεῖ ἓνας μικροοργανισμὸς σφάιδαζε, καθὼς λιγότευε ὁ ἀέρας κάτω ἀπὸ ἀνάλητους χειρισμούς. Εἶναι ἡ περίπτωσή του· ὁ κόσμος μεταβάλλεται ὀλόγυρά του σὲ μιὰ πειραματικὴ συσκευή· καὶ μέσα σ' αὐτὴν μιὰ ὑπαρξὴ δίνει τὴ μάχη τῆς κοῖ σὲ μᾶς τὴν ἐμπύωση τῆς ἀσφυξίας:

Οἱ ὀρίζοντες θὰ μ' ἔχουνε πνίξει.

Σ' ὅλα τὰ κλίματα, σ' ὅλα τὰ πλάτη,

ἀγῶνες γιὰ τὸ φῶς καὶ τὸ ὕδατι,

ἔρωτες, πλήξη.

Καὶ ὅμως, ποτὲ δὲν χάνει τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὰ τοιχώματα τῆς συσκευῆς. Εἶναι ὅ,τι τὸν διακρίνει ἀπὸ τὴν πασάλληλη αἴσθησιν τῶν ξέγων ποιητῶν, πού τοὺς ἐπικολλήσαμε τὴν ἐτικέττα τῶν κολασμένων. Ἐ-

κεί υπάρχει μιὰ συνείδηση που αὐτοτιμωρεῖται· καὶ τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα δὲν εἶναι παρὰ πλασματικὰ παράγωγά της. Ἐδῶ υπάρχει ἡ προσωπικὴ βίωσις μιᾶς συγκεκριμένης πραγματικότητος· πρὸ χαμηλῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸ προχωρημένης, ἀφοῦ ἀγγίζει ἀκόμη τὸ ὑπέδαφός μας. Καὶ ὥς εὐχήθηκε ἐκεῖνος σ' ἕναν ἀπ' τοὺς μικρότερους, ἄπληρους σχεδόν, ὁργανισμοὺς πῆς ἴδιας συσκευῆς, μὲ τὴν βαθύτατη ἀλληλεγγύη που τὸν χαρακτηρίζει:

Εὐτυχίζω σὲ σένα

τὶς ἐρχόμενες μέρες

—ἄλλη αὐτοπάτη ἢ ἀρπάγη τῆς ματιᾶς του στὸ μέλλον— γιὰ μιὰ εὐτυχέστερη μεταπάση τῆς ζωῆς· πρόκειται γιὰ μετάθεσι τῆς ἀτυχίας του, που κοιτάσταζε μέσα του σὰν ἀποτυχία. Μετὰ τὴν ἐξανάστασιν, ἡ ἀντιλοπιρία καὶ τέλος οἱ συστάσεις καὶ τ' ἀπαντοκλαστικά του πνιγού.

Ὅταν ἕνας ποιητῆς δικάζεται σὲ μιὰν ἀργὴ ἀσφυξία μὲς στὸ σκιάφως, ὁ μέγας υπεύθυνος εἶναι ἡ Κοινωνία.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ εἶναι λοιπὸν οἱ προσδιορισμοὶ τοῦ ἀπακλεισμοῦ του. Ἀπόδειξη, πὼς αἰσθάνεται καὶ ἀντιδρᾷ σὰν ἀπόβλητος. Ἀπακλεισμός κοσμητικὸς· δηλ. ἐνὸς ἀτόμου που δὲν δέχεται νὰ ριχτεῖ στὰ περιθώρια πῆς ζωῆς.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία τοῦ Μεσοπολέμου. Σπὴν κορυφῇ της τὸ πνεῦμα, που δὲν εἶναι παρὰ πλέγμα, ἐνὸς καθολικοῦ ἐπαρχιατισμοῦ, που τὸ διογκώνει ὁ πλασματικὸς ἐξευρωπαϊσμός τῶν ἐπισημῶν τάξεων. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, σὰ μιὰ βελόνη που ἔσπασε ἐπιτέλους τὴν φιλύκταινα, ἀποκάλυψε τὴν ἀμότητα καὶ τὴ μεταοδοξία τοῦ καιροῦ. Τὰ χαρακτηριστικά του, μιὰ ἀτέλειωτη διαδοχὴ κενῶν· πέλεια ἑκπτώσις ἀξιών καὶ θεσμῶν, καὶ πολλὴ βαρβαρότητα ἢ ὠραιοπάθεια στουὺς χειρισμούς, γιὰ νὰ προληφθεῖ ἡ ἀποσύνδεσι τῶν ἐννοιῶν τους στὶς μάζες. Καὶ συγκεκριμένα· μικροκαπηλεία ἰδανικῶν που τ' ἀποθέματά τους ἐξωραΐζονται γιὰ νὰ φαίνονται νέα· ἀσυναρτησία τῆς πολιτικῆς σκηνῆς που βιάζεται μὲ σκόπιμα κινήματα καὶ μεταπολιτεῦσεις· ἡ σύγχυσι τῶν ἐξουσιῶν, βορὰ στὸ στόμα μιᾶς διοικητικῆς μηχανῆς που τὴν ἀποσυναρμολογεῖ ὁ συγκεντρωτισμὸς καὶ ἡ φαυλοκρατία· στὴν κοινωνικὴ ὁργάνωσι μορφές τυποποιημένες, μὲ ἀκραῖες ἐπιφάνειες πῆς στραποκρατία καὶ πῆς γραφειοκρατία. Καὶ στὴ βάση, που εἶναι ὁ στίβος που ποιητῇ, ἡ ζωὴ ἀνόργανη:

χωρίς πίστη κι αγάπη, χωρίς έρμα.

Σπό ύφος αυτής πής κοινωνίας ή ίδια συμβατικότητα. Στίς πνευματικές έκδηλώσεις φαίνονται πιό έκδηλα τὰ συμπτώματα. Όπως ή εποχή, έτσι καί ή πάχνη: κραυγαλέα, ώραιολατρική καί μικρόχροη. Ό Παλομάς, ό «Νουμάς» καί ή κουσπωδία τους, άπολογητές του καθολικού πλέγματος. Ένα βήμα πιό μπρός, παράφυάδες αὐθύπαρκτες: ό «παράσοφος» Καζαντζάκης, ό έλληνομανης Σικελιανός καί σπό πλάϊ του, νάρκισος, ό Γιαννόπουλος: είναι ό καιρός που ό Βάρναλης γδύνεται τήν αρχαϊκή δορά τους καί όροματίζεται κοινωνικές άνοκαταπάξεις.

Στίς παροσκίες πής εποχής σημειώνονται καί οί άποσκιρτήσεις τών μικρών λυρικών, από τόν Μαλακάση καί τόν Πορφύρα, ως τόν Άγρα, τόν Λαπαθιώτη καί τόν Φιλύρα: λίγες λεύγες πιό πέρα από τόν Ούράνη, ό τυχοδιωκτισμός του Καβαδία. Περιπέτειες άτακτων παιδιών, που τήν προσωπική χάρη ή άνακάλυψη του ύποκειμενισμού τή νέμονται μέ διάχυση. Τόση σπατάλη σέ γλυκασμούς του πολύτιμου άγαθού που άνακάλαψε ή προσωπική τους διάθεση, είχαμε νά δούμε άπό τήν εποχή τών ρομαντικών ποιητών. Καί εκεί ή ίδια άνακτιότητα, ύπερβολή, παράφραση ξένων είδών: μόνον που ή παλαιά μητρόπολη του ρομαντισμού έρημώθηκε καί ή λυρική αύταρέσκεια στεγάζεται τώρα στίς συνοικίες του νεοσυμβολισμού. Καί συμβαίνει άκόμη, παρά τήν άσπική μεταποίηση τής καταγωγής τους καί παρά τους φευγαλέους ένωτισμούς τών ξένων ρευμάτων, ή έκφρασή τους νά έξαικολουθεί νά θηλάζει από τους μαστούς του παλαιοδηματικισμού.

Καί τó άποτέλεσμα: από πλεγματική ύπεκφυγή καί άδυναμία για ένορχήστρωση στήν άμάδα δημιουργείται μιá παροιστική τάξη: μιá τάξη άποφασισμένη νά μείνει περιθωριακή, μέ τή μονομανία τής παρακκοινωνικής μοίρας πής τέχνης.

Ό Καρυωτάκης ξεκινά από τήν ίδια παράδοση.

Καταγωγή, καλλιέργεια καί ύπαλληλική σταδιοδρομία στα μέτρα αύτών τών τυποποιημένων σχημάτων τής ζωής. Καί παρόμοια ή ένταξή του στήν περιθωριακή τάξη τών άμοτέχνων. Πρίν τήν κακεκτυπώσει:

Όλοι μαζί κινούμε συρφετός

γυρεύοντας όμοιοκαταληξία,

ύπηρετήσε, για χρόνια, τήν ίδια κοινοτυρία. Λυρικά βασίλειο μέ νύχτες, κήπους, έπαίσεις καί θυσιασμένους ήρωες είναι γι' αύτόν καί τους άμοτέχνους του θέματα κοινής κυκλοφορίας. Από τήν παρακαταθήκη πής παρασυμπτεχνίας δανείζεται άκόμη τή δομική καί τήν έκφραση,

ποῦ κι αὐτὴ ὑπηρετεῖ τὴν παρεδήγησιν πὺς ἡ ποιητικὴ γλῶσσα πρέπει νὰ εἶναι συγχευματικὴ, μερικὲς σκάλες πὸ πάνω ἀπὸ τὴν κοινὴ ὁμιλίαν. Ἀποκαρδιωτικὴ εἶναι ἡ στατιστικὴ· καλλιέργειες καὶ παλαιομεταφορισμοὶ σὰν αὐτοὺς:

θᾶ εὐώδιασαν οἱ τάφοι, κλίνες γάμου

ἢ

Οἱ δυὸ λατάνιες ἔγρωσαν μὲς στὴν ἀπελπισιὰ τους
τὰ χέρια—

μολονότι τοὺς εἶδαμε, μὲ ἄλλην ὁρμή, νὰ ἐκμοντερνίζονται ἀργότερα, ὅπως λ.χ. στὸ:

Βράχοι καλόγεροι μὲ κούα μαλλιά

τοῦ Ἑλύτη. Στὴ μορφολογία, ὁ ἴδιος τραγέλαφος ἀντηχεῖα τομῶν τοῦ Παλαμά, ἀθλητικοὶ βηματισμοὶ τοῦ Σικελιανοῦ, προπαντὸς ἐξωραϊσμοὶ τοῦ Μαλακάση καὶ τυπικὲς σκηνογραφίαι τοῦ Πορφύρα:

Ὁ κόσμος τῶν δεντρῶνε ρέθει ὀρθὸς

κλαίει παρακάτω ἢ βρύση.

γιά νὰ περάσει σ' ἐκλεκτικώτερες ἀνακλήσεις, φραστικὲς τοῦ Κάλβου καὶ ἐντυπωτικὲς τοῦ Σολωμοῦ· ἢ καὶ μεταποιήσεις συλλήψεων ὁμοτέχνων του, ὅπως τοῦ Φιλύρα. Ἀκόμη παραπλέει τὴν ποίησιν καὶ ὅταν πηγαίνει νὰ πλησιάσει μιὰ αἴσθησιν:

Τὸ κυπαρίσσι, ἀτέλειωτο σὰν βάλσανο, πρὸς τ' ἄστρα,
ἀδυνατεῖ νὰ τὴν ὀλοκληρώσει. Ὡσπου ἀκούγεται ἀπ' ἔξω ἡ κρίσιμη δόνησιν καὶ ἀκαλουθεῖ ἡ διαφοροποίησίν του πρὸς τὴ συμβατικότητα τοῦ περιβάλλοντος. Ἀρχίζει μὲ μιὰν ἐπιτίμησιν:

Ἄσε τὰ γύναια καὶ τὸ μαιστρωπὸ

λαά σου, Ρῶμε Φιλύρα,

συνεχίζει μὲ γενικώτερους στόχους, τίς τεχνητὲς συγκολήσεις παρελθόντος καὶ παρόντος:

Στοὺς Δελφοὺς ἐμετρούθηκε τὸ πνεῦμα δυὸ Ἑλλάδων.

Ὁ Αἰσχύλος πάλι ἐξύπνησε τὴν ἡχὴ τῶν Φαιδριάδων.

ἔδιναν ἰδιαίτερο, γραφικώτατο τόνο—

γιά ν' ἀκουστεῖ στὸ τέλος ὁ τελεσιδίκος λόγος γιὰ τοὺς αὐτουργοὺς τῶν ἐκπληρώσεων:

Ἐπρόδωσαν τὴν ἀρετὴ καὶ ἦρθαν οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

Ἡ σεισμικὴ αὐτὴ δόνησιν εἶναι ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή.

Ο ΣΙΕΦΕΡΗΣ τὴ μυθοποίησιν ἀργότερα μὲ πολλὴ εὐφράδεια μὲς

ἀπ' τὸ πρῖσμα τῆς διασποράς. Ὁ Καρυωτάκης τὴν εἶδε ἔγκαιρα μὲς
στὴ γυμνὴ τῆς ἐπικαιρότητα. Καὶ σὰν τεχνοτροπία ἢ ὑπερφαλάγγιση
τοῦ Σέφερη ἔκανε νὰ λησιμωγηθεῖ ἢ ἐνδειξῇ τοῦ Καρυωτάκη.

Τὸν παρακολουθοῦμε τῶρα, νὰ περιᾶ ἀπὸ τῇ διαφοροποίηση
στὴν ἀπαγγίστιρωση. Τὸ πλάσμα τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἀπέ-
ναντί του, ὅπως οἱ «μαϊάνδροι» τοῦ παιδοναῦ του. Ἀπὸ τοὺς ὑφάλους
τοῦ ναυαγίου πού, ἐλάχιστοι καίτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τοῦ κοινωνικοῦ
ρευστοῦ, πλησιάζει τὸ περίγρισμά του μ' ἀνοιχτοὺς κύκλους:

Λευτεριά, Λευτεριά, θὰ σ' ἀγοράσουν

ἔμποροι καὶ κομιστόρσια κ' ἐβραῖοι,

ὁ κύκλος περιγράφει τὴν ἱστορικὴ στιγμή τοῦ δικοῦ μας χώρου:

Τὶς δῶρνες τοῦ Σαγγαρίου

ἢ Ἐλευθερία φορέσασα

γοργὰ ἀπὸ μία χεῖρα

σ' ἄλλῃ περὶ καὶ σύρεται

δοῦλῃ στρατῶνος,

διαρκῶς στενεύει καὶ τοῦ συνειδητοποιεῖ τὰ συμπτώματα τοῦ καιροῦ
τὴν κοφενόβια στρατοκρατία:

ἰδοὺ μάχονται οἱ ἥρωες

μέσα εἰς τὰ ντάσινγκ

καὶ τὴν ὑπελληλικὴ γραφειοκρατία:

Οἱ ὑπάλληλοι ὅλοι λιώνουν καὶ τελειώνουν

σὰν στήλες δύο δύο μὲς στὰ γραφεῖα,

ὥσπου τοῦ γίνεται κλοιὸς γύρω στὴ δασμένη συθήκη τῆς δικῆς του
ζωῆς. Μὲ φράσεις σὰν αὐτῇ:

Διπλώνοντας τὸ στήθος μου γυρεῖω ἀναπνοή

στὴ σκόνῃ τῶν χαοτιῶν μου,

Μίσθια δουλειὰ, σωροὶ χαοτιῶν, ἔγνοιες μικρὲς καὶ λίπες
κοὶ ἀκόμη, μὲ συγκοπὲς «Κύριε Ἄλφα, κύριε Βῆτα, ἢ σπεῖρα τοῦ
Δέλτα — ὁ αὐτόνομος ὀργανισμὸς μας, κύριε Εἰσαγγελεῦ» καὶ τέλος
«Κανάγιες! Τὸ ψωμί τῆς ἐξορίας μὲ τρέφει!» ἐγγράφει τὴν προσωπι-
κὴ γωνία βολῆς του. Ἀπὸ κεῖ οἱ προεκτάσεις εἶναι ἐνδεχόμενες: οἱ
λαοὶ μὲ «παρεῖαν ἀναίσθητον εἰς τοὺς κολάφους», πὰ πλήθῃ «ἀπὸ θά-
να», οἱ γυναῖκες «μηδενικὰ πλάσιματα», οἱ ἄνθρωποι μὲ «προδοβολητὰ
λύκων», ἢ Πολιτεία καὶ ὁ Θάνατος «ἤλεκτρολόγοι» ἀναμενῶντας σὰν
στήλες π' αὐτόμαται πῆς γραφειοκρατίας. Καὶ κοθῶς μέσα σ' αὐτὴ
τὴ φενάκη:

ὑπάροχον λὲς κ' ὕστερα δὲν ὑπάρχεις

φτάνει τὸ τέλος «ἀπὸ ἀηδία» ἀπὸ κεῖ οἱ ἐξουθενώσεις:

“Ὅλο ἐμὸν ριμούριζε· κύρ Δικανέα,
ἄσε με νὰ γυρίσω στὸ χωριό μου
καὶ οἱ θραμβώσεις:

Αἶμα δὲν τρέχει· θὰ ἔλεγε κανεὶς πὺς φυλλορροῶ
ὡς τὴν ὀριζτική ἀπαργίσιπρωση.

Ἀπὸ τῆ διαφοροποίηση ὡς πὴν ἀπαργίσιπρωση μεσολαβεῖ μιὰ
σιωπηρὴ λειτουργία. Ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία πρὶν φτάσει στὴ διάγνωση,
ἔπρεπε νὰ ὑποφέρει καὶ μετὰ νὰ ἀνατάμει. Ἀλλὰ σπὸ μεταξὺ ἡ συμ-
βατικότητα εἶχε ἐπιπολλήσει ἐπάνω του, σὰν δηλητηριασμένος χιτῶ-
νας· καὶ ἡ «φύση» που δὲν εὐνοοῦσε πὴν ἐπιφοίτηση, γιὰ νὰ περάσει
σὲ μιὰν ἀνώδυνη μεταμόρφωση. Ἐπρεπε αὐτὸν τὸν χιτῶνα νὰ πὸν ἀ-
ποσπάσει μαζί μὲ νωπὰ κοιμῆματα τοῦ ὀργανισμοῦ του. Ἀπὸ αὐτοῦ
πηγάξει καὶ ἡ συμπόρευση ὡς τὴν τέλεια ταύτιση ζωῆς καὶ ἔκφρασης.
Ἡ ἐπώδυνη αὐτὴ λειτουργία λέγεται ἀποσυγκόλληση.

Ἡ ποίησή που μεταποιεῖ σ' ἐκφραστικὴ τακτικὴ τὰ σπάδια
αὐτῆς πῆς διαδικασίας. Μουσικὰ ἀποδεικνύονται γι' αὐτὸν τὰ κλασ-
σικὰ ποιητικὰ ὅπλα μὲ τὶς ἡχηρὲς ὁμοιοφωνίες. Ἡ ὀπτικὴ γωνία ἔ-
χει διὰ μιᾶς ἀλλάξει. Ἀφήνει τὶς θεαματικὲς καμπύλες καὶ σκοπεύει
μὲ ὀξεῖες γωνίες. Οἱ λέξεις του βέλη ἀκροβολισμοῦ· μὲ δηλητηρία δά-
νεια ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πλὴρηγὴ που. Εἶναι ὁ λόγος που καὶ ἡ πιὸ κυ-
ριολεκτικὴ φραστικὴ του διατηρεῖ ναιάγια τῆς «χρυσῆς πανοπλίας».
Κοιτᾷ στὶς μικρὲς λέξεις —σωσίδια συμπορεύονται πρὸς τὴν ποιητι-
κὴ ἐκβολὴ «αὐτοκρατορικὰ δάση», «θηρίαμβικὲς δύσεις», τὸ «ἀπόλυτο
Μηδὲν», ἡ «φρικόλλεα πιλίαση», τ' «ἀγρικωπὰ βάραθρα» καὶ ἄλλες φρά-
σεις— παγόδουναι· κοιτᾷ στὴ «φουρκέτα» τὰ «ρόδα», στὸ «τερραίν» ὁ
«παράδεισος». Χάρη σ' αὐτὰ δημιουργοῦνται κενὰ καὶ ἱλιγγοὶ ἐπάνω
στὸ σῶμα τῆς ποιητικῆς που κοινῆς. Καταρθώνει ἔτσι νὰ ἐκφράζει μὲ
δύνομη ἀφαίρετικὴ καὶ τὰ πιὸ περιστασιακὰ γεγονότα καὶ ἀντίστρο-
φα νὰ ἀκτινογραφεῖ μὲ συγκεκριμένη σαφήνεια τὴν σπινδιύλωση καὶ
τῶν πιὸ ἀφηρημένων ἐμπειριῶν. Τακτικὴ διαφοροποιήσεων, ἀπαργίσιπρώ-
σεων, ἀποσυγκολλήσεων, γιὰ νὰ γίνῃ λόγος ἀπογραφῆς. Ποίηση που
κινεῖται ὀριζόντια πρὸς τὸ σῶμά τῆς ἐπαχῆς. Καὶ λόγος που τροφο-
δοτεῖται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴ γλῶσσικὴ συνθήκη τοῦ καιροῦ. Σκοπεύ-
σει καὶ ἀπογραφὲς ἀπὸ τὴ βάση καὶ γιὰ τὴ βάση.

Εἶναι ἡ «γραφειοκρατικὴ» γλῶσσα τοῦ Καρυωτάκη.

Στὴ μεσοπολεμικὴ δοκιμασία τῆς κοινωνικῆς φορᾶς τῆς ζωῆς
ἡ ποιητικὴ ἔκφραση γιὰ πρώτη φορὰ συστοιχεῖ πρὸς τὰ φαινόμενα.
Ὁ ἀστικὸς κόσμος εἶχε ἐπιτέλους μιὰ γλῶσσα. Σ' αὐτὴν κάθε λέξη
λειτουργεῖ, σχεδὸν ἀπαιράλλαχτα καθὼς σημείωσε ὁ κριτικὸς

για τὴ γλώσσα τοῦ Μακρυγιάννη. Ἐκεῖ ὀρυκτὴ καὶ μὲ ἐκρηκτικὴ ἀκραιότητα, ἐδῶ ἀποτυπωτικὴ καὶ μὲ διαλείψεις.

Ἀπὸ τὴν ἔκρηξη ἑνὸς λαοῦ στὴν δυστοκίαν μιᾶς τάξης.

Οἱ Καρυωτάκης, πάντως στὴν τελευταία καὶ μόνη ὑπολογίσιμη συλλογὴ του, ἔφτασε πρῶτος στὴν γνήσια διαπίστωση:

Ταπεινὴ τέχνη χωρὶς ὕψος

πάσο ἀργὰ δέχομαι τὸ δίδαγμαί σου.

Τὸ δυστύχημα εἶναι πῶς ἔφτασε ἀνιχνευτικά· κι' ἀπ' αὐτὴ πῇ σκοπιὰ λυπᾶται κανεὶς γιὰ τὴν ἀτελή του συγκρότηση. Καὶ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι δὲν συνειδητοποίησε τὴν πιθανὴ ἐπενέργεια τοῦ μνημόσπου του. Ὁ Καβάφης τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ μιὰ σειρὰ βαθύσυρτων ἀναγωγῶν προχώρησε σ' ἀκραίες διαγνώσεις. Ποιὸς δὲν θὰ εἶχε εὐχηθεῖ μιὰ ἀνταπόκριση; Ἐκεῖνος περιφερειακὸς μὲ τοὺς ἀνοιχτοὺς δείκτες του νὰ παγιδεύει τὴν ἔκπτωση τοῦ καθολικοῦ κι' αὐτὸς ἀπὸ τῇ βάσει του μὲ κεραίες συγκλίνουσες νὰ δακτυλοδεικτεῖ τὴν παθολογία τοῦ καιρικοῦ. Ἡ κίνηση τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ ἔκλεινε βιοστικά, πρὶν προλάβει νὰ γίνῃ κίνημα· ὅπως περίπτου τὴν ἔκλεισε ἀποτοξινώνοντάς τὴν θεωρητικὰ μὲ τὴ δοκιμὴ του «Ἀπὸ πᾶν ἀγῶνα τοῦ ψυχικοῦ μόνου» λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Καπετανάκης.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΠΛΟΙΔΙΣ σαράντα χρόνων σχεδὸν μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν τελευταία ἀπολογία τοῦ Καρυωτάκη· ἀπολογία μιᾶς γενιάς ποὺ τὴν ἐπισφράγισε μὲ τὸ τέλος του. Ἡ κοινωνία μετὰ γνώρισε ἀπ' ἔξω κι' ἀπὸ μέσα ραγδαίες ἀνακατατάξεις ποὺ ὑπαχρεώθηκε νὰ τὶς παρακολουθήσῃ μ' ἀνανεώσεις πῶν θεμάτων καὶ τῆς μορφῆς τῆς ἡ ποίηση. Καὶ μολταῦτα ὁ θάνατός του δὲν ἔπαυσε νὰ σημαίνει μιὰ πνευματικὴ ἀνακοπή. Χρειάστηκε νὰ περάσῃ ὁ θόρυβος πολλῶν ἀναταραχῶν καὶ προσχώσεων γιὰ νὰ ξαναπάρῃ μιὰ ἄλλη γενιά τὰ κομμένα νήματά του.

Μεσολάβησε ἓνας ἄλλος πόλεμος καὶ μιὰ ἄλλη καταστροφή· καὶ αὐτὴ μ' ἐσωτερικοὺς πατάγους ἐκπτώσεων. Κ' ἐνῶ ὁ ἴδιος χάθηκε στὸ ὑπέδαφος μιᾶς ἐποχῆς ἀγέωργητης ἀπὸ τὰ σύγχρονα γεγονότα, ἡ διάψευσή του συνάντησε τὴ δική μας διάψευση καὶ ἡ γυμνὴ ἔκφρασή του ζήτησε ἐπιτακτικὰ τὴ συνέχεια καὶ τὴν ολοκλήρωσή της. Γιὰ νὰ ἐπισημάνωμε τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς συνέχειες, ὁ μισὸς λόγος του:

Τόσο πολὺ τὰ σώματα κουράστηκαν
 πὺν ἐλύγισαν, ἐκόπηκαν στὰ δύο

ἔγινε σκηνοθεσία σπτάγγων πὺν σπρώχνουν τὰ σώματα σπὴν ἐρωπική
 σύμβαση, οἱ μελαιοχολικοὶ κῆποι καὶ τὰ δωμάτιά του, μικρὰ θηριοτρο-
 φεῖα, πεζοδρόμια καὶ ἀποκρηῆς τοῦ μεταπολεμικοῦ κολασμοῦ σπὴ σύγ-
 χρονη μυθολογία τοῦ Σαχτούρη. Καὶ τὸ ἐρώτημα γιὰ τοὺς χαμένους
 ἐφήβους του:

Ναί 'ναι ὅλοι ἐκεῖ σπὸ μόλο;

καθὼς καὶ ἡ συναίσθηση τῆς πρόωρα καμμένης φωτῆς, γίνονται προ-
 ἐκτάσεις ἀποχαλρετισμῶν δίπλα στὰ σφυρίγματα τῶν καρδιῶν, ἀντι-
 λήψεις μιᾶς ἀκαταξίωτης ἱστορικῆς στιγμῆς:

Γιατὶ οἱ μελλοῦμενοι ποιητῆς δὲ ζοῦνε πιά,

Ἐκεῖνοι πὺν γεννήθηκαν πεθάναν ὅλοι νέοι—

καὶ προπαντὸς ἡ γραφειοκρατικὴ γλῶσσα προάγεται σὲ «κοσμοαπτική»
 κατὰ τὸ αἶτημα τῆς διαλεκτικῆς τῶν σύγχρονων ἰδεολογικῶν ἀγῶνων,
 σπὴ συνείδηση τοῦ Ἀναγνωστάκη.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν πιθανὴ συνέχεια, θὰ πρέπει νὰ ὑπερ-
 πηδήσουμε ὑποθετικὰ πὸ φράγμα τοῦ θανάτου του. Ἡ κριτικὴ εἰκασία,
 μ' ὅλη τὴν παραικινδύνευσή της μπορεῖ νὰ κατολήξει σ' εὐλογαφανῆ
 πονίσματα. Ὁ Σαφέρης πὺν ἀσφαλῶς τὸν συνεχίσει, κι ἂς τὸν
 ὑπερφαλαγγίσει μὲ τὴ μυθαποῖα τῆς διασποράς, ὑπῆρξε σπὴ διάρκεια
 τοῦ καιροῦ ἓνας παράλληλος τοῦ Ἑλίου. Ποιὸς μπορεῖ ν' ἀποκλείσει,
 πῶς ἂν ἔφτανε σπὴ δίνη τοῦ πολέμου, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνεῖ κ' ἐ-
 κείνος ἓνας παράλληλος τοῦ Κήξ; Κι' ἂν ἐπιζοῦσε καὶ ζοῦσε τὸ κλῆμα
 τῶν ἰδεολογικῶν ἀγῶνων, τίποτε δὲν θὰ τὸν ἐμπόδιζε νὰ πρακρίνει
 καὶ πάλι τὸ τέλος του. Γιατὶ τὸ τέλος του, πέρα ἀπὸ τῆς ἀλλότριες
 διαστάσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ψυχῆς, εἶναι στιγμῆς πὺν θυ-
 μίζει τὴ χειρονομία τοῦ Μαγιακόφσκυ.

Ἀλλὰ σπὸ μπαξὺ θὰ εἶχε προλάβει νὰ γίνεῖ διάρκεια καταβολή

Ένα κλαδί κορομηλιάς

Δέν ξέρω πολλά πράγματα από σπίτι
ξέρω πώς έχουν τή φυλή τους, τίποτε άλλο.
Σεφέρης

Λίγες μέρες πριν πάρω τήν άδειά μου, έλαβα ένα γράμμα από τήν άδερφή μου, πού μοῦ ζητοῦσε, γιά δική της χάρη, νά φροντίσω αὐτό τὸ καλοκαίρι γιά τὸ πατρικό μας σπίτι. Χρόνια τώρα ἔμενε κλεισμένο, ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν ἡ μάνα μας βαρεθήκε νά περιμένει ἄλλο τὸ γυρισμὸ μας. Ἡμασταν τόσο μακριὰ κι ὅμως ἔβλεπα κάθε βράδι τὴ φινιούρα της καθισμένη στὸ δυτικὸ παρῶθυρο ν' ἀντικρύζει ἀσάλευτη τὸ δρόμο πὺν ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ χανόταν μακριὰ στοὺς λόφους, πίσω ἀπὸ τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Καθόταν ἐκεῖ ὥσπου νύχτωνε κι ὁ δρόμος ἔσβηνε ἀπ' τὰ μάτια της. Ὅποτε σιγῶνονταν ἀργά, ἔκλεινε τὸ παρῶθυρο καὶ πήγαινε νά κοιμηθεῖ, τινίγοντας μὲ τὴν κουβέρτα τὸ κεφάλι της ὡς ἀπάνω. Ἐτορεχα τότε στήν άδερφή μου, πὺν ἦταν δυὸ χρόνια πὺν μεγάλη ἀπὸ μένα, καὶ τῆς ἔλεγα: «Ἡ μάνα μας τώρα πῆγε νά κοιμηθεῖ». Τὸ χειμῶνα πάλι ἔβλεπα τὸ σχῆμα τοῦ προσώπου της νά διαγράφεται πίσω ἀπὸ τὰ χιονισμένα τζάμια. Μὰ ένα βράδι βαρεθήκε νά περιμένει ἄλλο καὶ σηκώθηκε πριν τὴν ὥρα της, ἔκλεισε τὸ παρῶθυρο, ξάπλωσε στὸ κρεβάτι κι ἄφησε τὸ στῆθος ν' ἀδειάσει ἡσυχά, ὥπως ξεφουσκώνει ένα μπαλόνι στὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ. Πρῶτη φορὰ πὺν δὲ σκέπασε ὡς ἀπάνω τὸ πρόσωπό της μὲ τὴν κουβέρτα, κι ἐγὼ τὸ ἔβλεπα νά φέγγει κέρινο μέσα στήν κάμαρη πὺν σκοτεῖνιαζε. Ἐτορεξα πάλι καὶ τὸ εἶπα τῆς άδερφής μου κι αὐτὴ τοῦ πατέρα. Ἐκεῖνος γέλασε ἡσυχά καὶ γιά νά μᾶς ἀποδείξει πὺν ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν παρὰ φαντασίες τοῦ μυαλοῦ μου, φώναξε κι ἤρθε μέσα ἡ μη-

τριά μας, πού μᾶς ἔσφιξε στήν ἀγκαλιά της καί μᾶς χάιδεψε.

Ἀπό τότε τὸ σπίτι μας ἔμενε κλειστό καί τὸ κλειδί ἦταν κρυμμένο πάνω ἀπ' τὸ περβάζι τῆς πόρτας.

Ἐκεῖ ψηλά, μοῦ ἔγραφε ἡ ἀδερφή μου, ὁ χειμώνας κατεβαίνει βαρὺς ἀπὸ π' Ἀκροκεραύνια. Θὰ μπᾶζει νερὰ, καμμιὰν ὥρα θὰ πῆσει. Καὶ δὲ θὰ τὸ θέλα, ὅπως δὲ θὰ τὸ θέλες, πιστεύω, κι ἐσύ. Τὸ ξέρεις πὼς εἶναι τὸ τρυφερό κλωνάρι πάνω ἀπὸ τὸ βαθὺ γκρεμό —κι ὕστερα τί θ' ἀπογίνουμε; Νὰ ζητήσω λῆει χοήματα κι ἀπὸ τὸν πατέρα, ὥσως νὰ μὴν ἀρνιόταν, καί τὸ φθινόπωρο, πού θὰ γύριζε κι αὐτὴ ἀπ' τὴν τουρνὲ της, θὰ μοῦ ἴδινε ὅ,τι ἔπεφτε στὸ μοιράδι της ἀπ' τὴ δαπάνη. Ἦξερε πόσο περίμενα τίς διακοπὲς μου αὐτὸ τὸ καλοκαίρι, πού θὰ τό περνοῦσα στὸ νησί, συντροφιά μὲ τὴ Γιοίλικα, τὸν τελευταῖο μου ἔρωτα. Τὸ ἔξερε ἀπ' τὸ γράμμα μου πού ἀναπάντεχα πῆρε πρὶν ἀπὸ ἓνα μῆνα στὸ Χαροῖμι, ὅπου δίνανε παραστάσεις γιὰ τοὺς ὁμογενεῖς. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού σκέφτηκε νὰ μοῦ κάνει αὐτὴ τὴν πρόταση, ὅμως ὅταν ἀνταμώναμε τῆς ἦταν ἀδύνατο νὰ μοῦ μιλήσει γι' αὐτό. Ἐξ ἄλλου καί τότε σπάνια μ' ἔβλεπε καί τόσο βιαστικά πάντα.

Τὸ γράμμα αὐτὸ λοιπὸν πῆγαινε νὰ μοῦ χαλάσει ὅλα τὰ σχέδια. Σκεφτόμουν πὼς φέρθηκα ἀσυλλόγιστα νὰ καθήσω καί νὰ τῆς γράψω σὲ μιὰ στιγμή ἐνθουσιασμοῦ ὅλα ἐκεῖνα γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ὡστε δὲ μπορεῖς νὰ πεῖς οὔτε ἓνα λόγο στὸν ἄλλον χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ τὸν ἀρπάξει καί νὰ τὸν χρησιμοποιήσει γιὰ λόγου του; Κι ἡ Γιοίλικα τί θὰ ἔλεγε, ὅταν θὰ τῆς ἔσβηνα ἔτσι ξαφνικά μ' ἓνα σφουγγάρι ὅλο τ' ὄνειρο τοῦ καλοκαιριοῦ; Κι ἐκεῖνα πού τῆς ἔλεγα, πὼς γιὰ ἓνα μῆνα θὰ παίζαμε τοὺς πρωτοπλάστους σ' ἓνα ἐρημονήσι, κουρνιαζοντας σὲ μιὰ σπηλιά κοντὰ στὴ θάλασσα, τρώγοντας ψάρια πού μόνοι μας θὰ τὰ ψαρεύαμε, καί ξαναπαίρνοντας τὴ ζωὴ ἀπ' τὴν πρώτη ἀρχὴ της;

Μὰ φαίνεται πὼς ἡ Γιοίλικα ἦταν ἱκανὴ γιὰ κάθε ἐκπληξη. Ἡ τοῦλάχιστον τὸ θηλυκὸ της ἔνστικτο ἤξερε νὰ βρίσκει πῶς καλὰ τὸ δρόμο. Μοῦ ἀπάντησε λοιπὸν ὅτι δὲν εἴμαστε καθόλου σίγουροι πὼς ἡ ζωὴ ξεκίνησε ἀπ' τὴ θάλασσα, καί τίποτε δὲ μᾶς βεβαίωνε ὅτι δὲν ἀρχίσαμε ἀπὸ μιὰ καλύβα στήν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, τρώγοντας ξυνόμηλα κι ἀγριοκοῦνελα. Καί μὲ τὰ λόγια της αὐτὰ ξαφνικά ἀνακάλυψα πὼς ὅλα ἐκεῖνα γιὰ σχέδια τοῦ καλοκαιριοῦ καί γι' ἀντιρροήσεις τῆς Γιοίλικας δὲν ἦταν παρὼ προφάσεις πού γαντζωνόμουν ἀπάνω τους. Κι ἔνωσα

πολύ στενάχωρα, όταν δὲ βροῖκα ἀπὸ μέρους τῆς καμμιάν ἀντίδραση.

Δὲ χρειάζεται ν' ἀναφέρω πὼς βροῖκα τὸ σπίτι μου σὲ χειρότερη κατάσταση ἀπ' ὅ,τι ὑπολόγιζα. Τόσα χρόνια ἀφημένο στὴν ἐρημιὰ του, τὸ 'χε βροσκήσει ἡ φθορὰ γιὰ καλὰ. Μὰ ἐκεῖνο ποὺ δὲν περίμενα ποτὲ ἦταν πὼς θὰ τὸ 'βρῖσκα κατοικημένο ἀπὸ ἄλλους. 'Απ' τὴν Ἀνοιξή εἶχε ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ ἡ οἰκογένεια ἑνὸς κτηνοτρόφου ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριό, ποὺ τοὺς θερινοὺς μῆνες τοὺς περνοῦσε ἐκεῖ πάνω καὶ τὸ χειμῶνα κατέβαινε χαμηλὰ στὰ χειμαδιά. Βροῖκαμε στὴν αὐλὴ τῆ γυναῖκα του νὰ γνέθει καθισμένη κάτω ἀπ' τὴ μεγάλη καρδιά, ποὺ ἡ μνήμη μου τὴν εἶχε φιλᾶξει πρὶν πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο. Μόλις μᾶς εἶδε, σηκώθηκε ἀφήνοντας τ' ἀδράχτι νὰ περιστρέφεται κορμασμένο στὸ πλευρὸ τῆς. Ἦταν μιὰ γυναῖκα πανήγυρη, ντυμένη μαῦρα καὶ μὲ τὸν κεφαλόδεσμο δεμένο σφιχτὰ γύρω στὸ στεγνὸ πρόσωπό τῆς. Εἶχε τὸ μέτωπο στιγματισμένο μ' ἓνα μελανὸ κόσμημα ποὺ μοιάζε στανυρὸς καὶ τῆς ἔδινε μιὰν ὀρμη ἱερατικὴ. Κι ὥσπου νὰ τῆς ἐξηγήσω ποιοὶ ἐπιτέλους ἦμαστε, ἔνιωθα σὰν ψάρι, καματωμένος ἀπ' τὸ βλέμμα τῆς. Φοτίστηκε τότε ἀνάλαφρα τὸ πρόσωπό τῆς καὶ μᾶς καλωσόρισε στὸ σπίτι μου.

—Μᾶς συμπαθεῖτε, εἶπε, ποὺ δὲ ζητήσαμε τὴν ἄδεια, μὰ δὲν ξέραμε ποῦ νὰ γράψουμε. Ἔτσι κι ἄλλιῶς μονάχο του ἔμεινε κι ἦταν κοίμα.

Πρὶν ὕστερα μὲ ρώτησε γιὰ τὴ Γιούλικα:

—Εἶναι συγγενής σου; Δὲ μοιάζετε καθόλου. Κι ἡ ἀδερφή σου πρέπει νὰ 'ναι πολὺ πρὶν μεγάλη.

—Ὁχι, τῆς ἀπάντησα, δὲν εἶναι ἡ ἀδερφή μου.

—Τότε θὰ 'ναι γυναῖκα σου ἢ ἀρραβωνιαστικιά σου.

Κοίταξα ἀνήσυχὰ τὰ χέρια τῆς Γιούλικας κι ἔπιασα μιὰ γρήγορη ματιά τῆς ποὺ εἶχε περᾶσει κι ἀπ' τὰ δικὰ μου χέρια.

—Ὁχι, δὲν εἶναι οὔτε ἀρραβωνιαστικιά μου.

—Τότε;

Τότε πρὶν κοιταχτήκαμε κατάματα μὲ τὴ Γιούλικα. Κατάλαβε πὼς τῆς ζητοῦσα βοήθειά καὶ ὥρμησε πειραγμένη στὴν κουδέντα:

—Τί τότε; Τίποτε δὲν εἴμαστε.

—Ἄ, τίποτε! εἶπε ἡ γυναῖκα καὶ τραθήχτηκε γιὰ λίγο ἀφήνοντάς μας νὰ κοιταζόμαστε ἀμήχανα, σὰ νὰ βλέπομαστε γιὰ πρώτη φορά.

Καὶ σιγά-σιγά ἔνιωθα νὰ ξεκολλῶ ἀπὸ τὰ πράγματα.

Και ποιά ήταν τούτη ή κοπέλλα πού την αγκάλιαζα και μ' αγκάλιαζε; Και δέν ήξερα γι' αυτήν τίποτε πιό πέρα απ' την επιδεομίδα της; Και ποιό ήταν τούτο τὸ σπίτι πού με κοίταζε με τὰ σαπισμένα παράθυρά του, σάν νά με γνώριζε και δέ με γνώριζε, κι είχε στό ὕψος του κάτι σάν παράπονο μαζί κι εἰρωνεία; Και ποιός ήμουν ἐγώ, και πῶς βρεθῆκα ἐκεῖ, με τὸ κεφάλι νά βουίξει ἀπὸ τὴ ζέστη, ἀντίκρου σ' ἓνα βουνό πού δέν τέλειωνε πονθενά κι ἡ λέξη Ἀκροκεραύνια τινάζονταν τεθλασμένη στήν κορυφή του;

—Κοιτάστε μέσα! εἶπε ὁ μαῦρος ἴσκιος και προχώρησε νά μᾶς ἀνοίξει τὴ θύρα. Τὴν ἀκολούθησα σφίγγοντας ἀσυνήθιστα τὸ χέρι τῆς Γιούλικας, τόσο πού γύρισε και με κοίταξε ξαφνιασμένη.

—Κοίτα, τῆς εἶπα, τούτο τὸ θυρόφυλλο ξεχαρβαλώθηκε, ἡ κάτω στρόφιγγα ἔχει ξεκολλήσει. Τὸ χειμῶνα, πού δέ μένει κανείς, θά βροντᾷ με τοὺς βοριάδες μονάχο του ὅλη τὴ νύχτα, και ξέρεις, δέν ὑπάρχει πιό θλιβερό πράγμα ἀπὸ ἓνα θυρόφυλλο πού βροντᾷ σ' ἀκατοίκητο σπίτι.

Σάν μπήκαμε μέσα, ἔνιωσα πιό πολὺ ἓνα αἶσθημα ἀιτηγανίας κι ἐνοχῆς. Ἐβλεπα τὸ σπίτι νά σιμαζειέται μπροστά μου, ἀπρόθυμο νά σιμφιλιωθεῖ μαζί μου, ἓνα παιδί πού βρίσκεται γιὰ πρώτη φορὰ μπροστά σ' ἓναν ξένο κι ἀρνεῖται νά τοῦ δοθεῖ. Και στό μεταξὺ γύρω μας σχηματίστηκε ἓνας κύκλος ἀπὸ παιδιά πού μᾶς περιεργάζονταν σιωπηλά και πιό πολὺ τὴ Γιούλικα, πού τὸ μικρὸ γαλάζιο της σόρτς ἄφηνε τὰ πόδια της γυμνά ὡς ἀπάνω.

—Κοίτα πόσα ἔχει! Μοῦ ψιθύρισε ἡ Γιούλικα.

—Συνεχίζει τὴ ζωὴ, τῆς ἀπάντησα.

—Ὁ πατέρας σου δέ φάνηκε καθόλου, εἶπε ἡ γυναίκα.

Και ρώτησε: Εἶναι καλά;

Ἐκεῖνο τὸ βράδι, πού πῆγα νά τοῦ πῶ γιὰ τὴν ἀπόφασή μου και νά τοῦ ζητήσω τὴ συνδρομή του, καθόταν ἀσάλευτος μέσα ἀπὸ τὴ βιτρίνα τοῦ μαγαζιοῦ του κι εἶχε τὰ μάτια καρφωμένα στὴ λεωφόρο, πού ἔβραζε. Ἦταν τόση ἡ δική του ἀκίνησία πού γιὰ μιὰ στιγμή βλέποντάς τον απ' ἔξω τὸν πέρασα γιὰ ξύλινο σκελετὸ βιτρίνας, ὅπου χορμοῦν τὰ ὑφάσματα. Ἐνα σκοῦρο ξύλο ἦταν τὸ πρόσωπό του και τὰ μάτια του διὰ νεκρὲς χάντρες ἀπὸ κιτρινωμένο κόκκαλο. Βέβαια πῆρε ἀμέσως ζωὴ μόλις με εἶδε, τὰ μάτια του γιάλυσαν ξαφνικά, ἔτρεξε στὴν εἴσοδο νά με ὑποδεχτεῖ κι ἔκανε μεγάλες χαρὲς. Ἐγὼ ήμουν μᾶλλον στὶς κακὲς μου, μ' ἔπνιγε ἡ ζέστη, θαρρῶ πῶς αὐτὸ ἦταν. Τοῦ ζή-

τησα μιὰ λεμονάδα καὶ τοῦ μίλησα ἀμέσως γιὰ τὸ λόγο πὺν μ' εἶχε φέρεϊ ἐκεῖ. Ξαφνικὰ συννέφιασε κι ἔγινε πάλι ἀμίλητος. Ἡ-ξερα πὺς δὲν ἦταν γιὰ τὰ γεράματα, γιὰτὶ δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πὺν τοῦ ζητοῦσα. Παλιότερα ἐκεῖ κατέληγα πάντα γιὰ δα-νειακά, ὅταν κάποιο ἔκτακτο ἔξοδο ἔξαντλοῦσε τὸ μισθό μου πρὶν τὴν ὥρα του —οἱ μόνες εὐκαιρίες ἐξ ἄλλου πὺν μὲ ὀδηγοῦσαν στοῦ πατέρα μου. Κι ὅμως τὶς ἐπισκέψεις μου ἐκεῖνες τὶς δέχον-ταν μὲ χαρά, μ' εὐγνωμοσίῃ, θὰ 'λεγα, πὺν τὴν ἐκφράζανε οἱ πρόθυμες κινήσεις τῶν χειρῶν του, σὰν μοῦδινε τὰ χρήματα χω-ρὶς νὰ τὰ μετρήσει. Τώρα δὲν εἶπε τίποτε. Μονάχα μὲ κοίταξε ἀπ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, πολὺ καχύποπτα, κι ὕστερα, ἀμίλη-τος πάντα, μοῦ μέτρησε τὰ χρήματα.

—Εἶναι καλά; ξαναρώτησε ἡ γυναίκα.

—Ὦ ναί, εὐχαριστῶ, πολὺ καλά. Ὁ ἄντρας σας;

—Εἶναι στὸ κοιτάδι, ἀπάντησε ἡ γυναίκα, τὸ βράδι θὰ ῥοθεῖ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Γιούλικα βάλθηκε ν' ἀγγίζει τὸ κάθε τι, ταχτοποιώντας τὸ σπίτι σὰ νὰ 'τανε δικό της. Καὶ γιὰ λίγο μοῦ φάνηξε πὺς ξαστερώνει. Τὸ ἀγγισμα ἐκείνου τοῦ χειροῦ πὺς τὰ εἶχε ὅλα μεταμορφώσει! Τὸ σπίτι εἶχε κιόλας ξιπνήσει μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις του καὶ τὸ 'νοιωθεῖς πὺς ἄρχιζε νὰ σιμφιλιώνεται μαζί μας. Στὴν ἀρχὴ καχύποπτα βέβαια, ὕστερα δειλὰ κι ἀδέξια, ὅμως σὲ λίγο μπῆξε ἀπ' τὸ δυτικὸ παράθυρο ὁ ἥλιος πὺν κατέ-βαινε πρὸς τὸ βουνό κι ὅλα ἐκεῖ μέσα πλημμύρισαν φῶς. Κι ἡ Γιούλικα ἦταν ἀντεβασμένη στὸ παράθυρο κι ἄπλωνε τὸ χέρι νὰ φτάσει ἓνα κλαδί κορομηλιάς πὺν ἔγερνε φορτωμένο κόκκινα κο-ρόμηλα. Τὸ γαλάζιο της σόρτζ εἶχε μαζευτεῖ ἀκόμα πιὸ πολὺ ξε-σχεπάζοντας τὸν ἓνα μηρό της ὡς ἀπάνω, ὡς ἐκεῖ πὺν ἄρχιζε ὁ σφαιρικὸς γλοιτὸς της. Προχώρησα μέσα στὸ φῶς, γεμάτος εὐ-δαμονία, κι ἄπλωσα τὰ χέρια μου στὴ μέση της. Πίσω μου ἔ-νιωθα τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας μου νὰ μὲ κοιτάζει ἀπ' τὸ κρε-βάτι της. Δὲν ἦταν ἐκεῖνο τὸ κέρινο πρόσωπο, πὺν τὸ 'χε ἀκάλ-λυπτο τὴν τελευταία φορὰ. Ἦταν ρόδινο καὶ χαρούμενο, πολὺ χαρούμενο. Ἡ Γιούλικα γύρισε καὶ μὲ κοίταξε χωρὶς ν' ἀφήσει ἀπὸ τὰ χέρια της τὸ κλαδί, ὕστερα κοίταξε γύρω. Τότε στρά-φηκα κι ἐγὼ κι εἶδα τὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν καὶ τῆς γυναι-κας, πρόσωπα μακρονιά, στεγνά καὶ πανικόβλητα, πὺν κοίταζαν μ' ὅλο τὸ ἀσπράδι τῶν ματιῶν τους.

Κι ὅλο τὸ σπίτι συνοφρονώθηκε ξανὰ κι ἔπαιψε πάλι νὰ ἔναι τὸ δικό μας σπίτι.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΡΑΓΗ

Εἰσαγωγή

εἰς τὴν ποίησιν

τοῦ Ἀναγνωστῆ

Τὰ γυγονότα εἶναι γνωστά: πόλεμος, κατοχή, ἀντίσταση, ἀπελευθέρωση, ἐμφύλιος, καὶ τελικὰ ἡ κοιτάσπαιση ποὺ ὀργανώθηκε μετὰ τὴν ἐπικιράτηση τῆς μιᾶς παρὰταξης. Ἡ συμμετοχή σπὴν προχιά τῆς διαδοχῆς αὐτῆς σιτάθηκε μιὰ συνέπεια δεδομένη βασικὰ ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἀλλὰ τὸ εἶδος τῆς συμμετοχῆς ὑπῆρξε ἀρκετὰ διάφορο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ γιὰτὶ σὰν πράξη ἢ σὰν ψυχικὴ μετοχή, ἄλλοι ἔχισαν τὶς φάσεις ἀπ' τὸ κέντρο, ἐνεργὰ δηλαδὴ καὶ ἄμεσα, καὶ ἄλλοι ἀπὸ θέση περιφερικὴ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ποιήσης ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος εἶχε τὴν τύχη νὰ δοθεῖ ἀρκετὰ καίρια ἀπὸ ὠρισμένες θέσεις — σπὶγμοῖτα μέσα στὸ γενικὸ χῶρο μιᾶς πλειάδας ποιητῶν τῆς μεταπολεμικῆς γενιᾶς. Περιθώρια κάποιας δάκρισης εὐκολῶν θέσεων ἢ μὴ θάταν οὐθαίρετο νὰ ἀναζητηθοῦν — στὸ βαθμὸ ἔστω ποὺ ἡ κάθε στάση ὑπαγορεύτηκε ἀπ' τὴν ἰδιοσυγκράσια τῶν ἀτόμων καὶ ποιεῖται ἀνιδιοτε-

λῆς—, ἡ διάσωση ὡστόσο στὴν περιοχὴ τῆς ποίησης κατ'αποστάσεων ποὺ ἀφοροῦν ἄμεση συμμετοχὴ συνεπάγεται ὅπωςδὴποτε ἀντιμετώπιση ἰσχυρῶν ροπῶν πρὸς ἐξωποιητικὲς κατευθύνσεις. Κι ἀπὸ μιὰ θέσῃ ἀνάλογης συμμετοχῆς μᾶς δίνεται ἡ ποίηση τοῦ 'Αναγνωστάκη.

III

α. Ἡ πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὴν ποίηση τοῦ 'Αναγνωστάκη ἐνδέχεται νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀδασάνιστης ἐκφραστικῆς. (Παρουσιάστηκε ἐξάλλου σὲ καιρὸ ποὺ ἐπιζοῦσε ἀκόμα ὁ προσανατολισμὸς πρὸς τὴν ἐκφραστικὴν τεχνικὴν τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἀντιμετώπισε τὴν ψυχρότητα τῆς κριτικῆς).

Ἡ προσχηματισμένη ἀντίληψις ἢ ἡ ἄλλειψις προοπτικῆς ὑποβάλλουν πιθανότατα τὴν ἐντύπωση αὐτή, γιὰτὶ ἡ ἐκφραστικὴ στὸν 'Αναγνωστάκη λειτουργεῖ χωρὶς συμβολισμοὺς καὶ συμπυκνώσεις ποὺ ἀποσκοποῦν σὲ μιὰ εἰσβολὴ ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια στὸ ἐσωτερικὸ τῶν κατ'αποστάσεων, ἀλλὰ ἀπὸ θέσῃ ἐσωτερικὴ ἀναπτύσσεται μᾶλλον ἐπίπεδα κόνοντας χρῆσιν τῆς περιγραφῆς. Ἀλλὰ οἱ λέξεις καὶ οἱ φράσεις στὴν περίπτωσιν αὐτὴ φορτίζονται μὲ τὸ δυναμικὸ τῆς ἀρχικῆς κατὰδυσης. Πρόκειται περισσότερο γιὰ μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ ἀντίδρασις —ἀντιπροσωπευτικὴ, στὸ πεδίο τῆς ἐκφρασεως, τῆς προσηγηθείσης καθόδου— μὲ σκοπὸ τὴ διάσωση τῆς ἐκφρασεως ἀπ' τὸν ἐρμητισμὸ μέσω τοῦ ἀποσυμφορητικοῦ ρόλου τῆς περιγραφῆς. Τὸ ζήτημα κατὰ συνέπειαν ἐντοπίζεται στὸ κίρισιμον σημεῖον τῆς ἰσορροπίας: ἡ ἀπατυχία μιᾶς λειτουργίας τέτιας ἐγκτεται στὴν ἀκαιρὴ ἀπόκλιση πρὸς πῆ μὴ ἢ τὴν ἄλλη πλευρά — ἰδιαίτερα ἐφ' ὅσον γράφονται ἀποσπάσματα μιᾶς ποιητικῆς σύνθεσης ἢ μιᾶς ποιητικῆς κατ'αποστάσεως διάρκειας. Πραγματικὰ αὐτὸ συμβαίνει σπάνια, εἴτε γιὰτὶ ἐπιχειρεῖται μιὰ συμπύκνωση περαιτέρω ὡς τὰ ὅρια τοῦ ἐρμητικοῦ, εἴτε γιὰτὶ ἀσκεῖται ἡ περιγραφὴ ἀπὸ ὅχι ἀξιόλογον ἐπίπεδο ὡς τὰ ὅρια τῆς χαλαρότητας.

β. Ὅπως κάθε ποίηση ἐξαμολογητικῆς διάθεσης, ἡ ποίηση αὐτὴ κρίνεται στὶς συναισθηματικὲς τῆς κρουφῶσεις. Στὴν καμπύλη πῶν ὁποίων περισσότερο ὑφίσταται οἱ προϋποθέσεις μιᾶς μετάπτωξης πρὸς τὴν περιοχὴ τῆς αἰσθηματολογικῆς ἐκτόνωσης. Στὸν 'Αναγνωστάκη ἡ ἐκπτώσις αὐτὴ παρακάμπτεται φυσικά, βάσει μιᾶς ἐνσπινματικῆς θάλεγα ἀγνότητος τοῦ ἀναγνώστη. Μέσα στὴν ποιητικὴ λειτουργίαν ὁ ποιητὴς, χωρὶς ν' ἀποζητᾷ συμπάθεια, ἢ νὰ ἐπιζητᾷ ἐντύπωσιν ἢ ναρκισσισμό, ἐμφανίζεται περίπου μὲ τὰ νῶτα, ἔχοντας τὸ βλέμμα τοῦ προσηλωμένο ἀποκλειστικὰ πρὸς τ' ἀντικείμενον, τὴν ἀντίδρασιν δηλ. ποὺ ἔχει προκληθεῖ ἀπ' τὸ γεγονός, —χωρὶς ν' ἀφήνεται σὲ πε-

ριθώρια διαφυγῆς πρὸς οἰαδήποτε ἐκδήλωση ὀνειροπόλησης. Ἡ στάση αὐτὴ ὁλοκληρώνεται ἀπὸ μιὰ πλάγια κατάργηση τῆς χρονικῆς ἀπόστασης: ἡ ἀφήγηση γίνεται ἀπ' τὸ πεδίο τῆς ἐπίδρασης τοῦ ἀσκει πάνω στὴν ὑπαρξη, τὴν ὥρα τῆς ποιητικῆς λειτουργίας, ἕνα περιστατικό ἢ περισσότερα πῶχουν προηγηθεῖ. Ἀπὸ τοῦτο πιθανὸν καὶ μ' ἀπαρρέει κάποιαι σκηνοθετικὴ δυσχέρεια. Ἀλλὰ, ἡ στάση αὕτη — ἡ πλογοκόπηση τῆς ἀπόστασης καὶ ἡ ταύτιση σχεδὸν μὲ τὸ ἐσωτερικὸ ἀντίκρουσμα τοῦ γεγονότος —, αἰράνεται τὴν ὑπόσταση τοῦ πέρα ἀπὸ ὁποιαδήποτε πραγματικὴ ὀντότητα ἀναγνώστη, συντελεῖ στὸ ν' ἀποστερηθεῖ κι ἀπὸ τὴ δυνατότητα τοῦ χώρου τῆς ἡ ποιητικῆ προσπάθεια ἐνὸς ἄλλοι. Ὅντας, στὸ συγκεκριμένο περιβάλλον σχετικὰ μὲ τὸν ἀποδέκτη, ἢ/ ποίηση «ὁ καλύτερος ποιητὴς νὰ κρύβουμε τὸ πρόσωπό μας», κι ἀπὸ φύση ἀνεπιρρικῆς «νὰ ἀντιπρωταθεῖ στὸ γεγονός». Ἡ ποίηση — ἡ διάσωση τῆς ποίησης — ὁλοκληρώνει δηλ. στὸν ποιητὴ τὸ ἀδιέξοδο τῆς μοναξιάς του. (Καὶ σκέπτομαι τὴν ἀντίσταση τοῦ χρειάστηκε κάποτε νὰ ξεπεριοστεῖ γιὰ νὰ συναχιστεῖ ἡ ποιητικὴ προσπάθεια, γιὰτὶ συχνὰ οἰσθανόμολοστε — δηλαδὴ τὰ τοῦ κενοῦ τῆς προσπάθειας — τὰ σημάδια μιᾶς σιωπῆς τοῦ δὲν πραγματοποιήθηκε ὀριστικά).

γ. Ζώντας ὁ Ἀναγνωστάκης τὴν ἐποχὴ τοῦ μεταπολέμου εἶχε ἀντικειμενικὰ τὰ περιθώρια μιᾶς φυγῆς μέσα στὸ πάθος ἢ τὴν ἐμπάθεια τῆς μονομέρειας. Βέβαια δὲν πρόκειται γιὰ πράξη ἐκλογῆς. Ἀπαρνούμενος τὴ μονομέρεια δὲν κατέφυγε στὴν ποίηση ἢ στὸν ἀναγνώστη. Ὅτι βοθύται τὸν παίδεψε καὶ τὸν ἀπογοήτεψε εἶναι τὸ γεγονός. Πρόκειται πιθανότατα γιὰ μιὰ ἠθικὴ συνείδηση, ἀλλὰ περισσότερο γιὰ μιὰ συνείδηση ἀφιμνισμένη — ἂν μ' αὐτὸ μπορῶ νὰ χαρακτηρίσω τὴν ὑπαρξη, στὸ ὑπόσπρωμα τοῦ οἰοῦντο βιώματος, μιᾶς γνώσης τοῦ ἀφορὰ τὴ γενικότερη ἐξάρτηση τοῦ ἐδῶ καὶ τοῦ τῶρα ἀπ' τὸ ἐκεῖ καὶ τὸ πολὺ πρὶν. Εἶναι βέβαια μιὰ γνώση αὕτη τοῦ τὴν κατέκτησαν πολλοί, ἀλλὰ σὺν αἴσθησι ὀργανικῇ δὲν ξέρω νὰ εἰσχωρήσει στὴν ποίησίν μας ἔξω ἀπ' τὶς περιπτώσεις — σχετικὰ ἔστω — τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Σεφέρη. Γιὰ νὰ προχωρήσει ὁ Ἀναγνωστάκης πέρα ἀπὸ τὸ πάθος τῆς μονομέρειας χρειάστηκε νὰ προχωρήσει πρὶν ὁργανικὰ μέσα ἀπὸ κόμπους αἰῶνες ἐλληνικῆς πραγματικότητας καὶ νὰ ξεπεράσει τὸ παρόν. Ἐπὶ ἡ ὅλη στάση του νὰ γίνῃ αἴτηση γιὰ μιὰ προχωρημένη μορφή ζωῆς, κ' ἡ σύγκρουσίν του μὲ τὸ γεγονός — μέσ' ἀπ' τὴν ἀδυναμία τῆς μονάδας ν' ἀντιποχετῇ ἀποτελεσματικὰ στὸ χρόνο καὶ στὴν ἔκταση — νὰ δηλώνει ἕνα ἐπιχειρῶμενο ἀδιέξοδο.

δ. Πρέπει κάποτε νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ πράγματα πέρα ἀπὸ τὴν

ὅποια ἐπιτυχημένη ἢ ἀξιόλογη ἔστω ἐπίφαιση. Πρόκειται συγκεκριμένα γιὰ τὴ γλῶσσα. Ἡ λέξη ἀπὸ μόνη τῆς δὲν ἐπαρκεῖ ἔτσι ἄδεια ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες μιᾶς ζωῆς ποὺ βρίσκεται στὴν προσπάθεια τῆς διαμόρφωσης. Ἡ παρατήρηση τοῦ Γ. Σεφέρη πὺς στὸν Κάλβο δὲν λειτουργοῦν στὴν πλειονότητι οἱ λέξεις, ἰσχύει ἀντίστοιχα καὶ γιὰ τοὺς δημοτικιστὲς ποιητὲς. Ὁ δημοτικισμὸς προσέφερε κυρίως σὰν ἀρνητικὴ στάση ἀπορρίπτουσα τὴν καθαρεύουσα, χωρὶς συνάμα νὰ δημιουργήσει τὸ ἐκφραστικὸ ὄργανο τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος. Ἡ λέξη περιμένει καὶ θὰ περιμένει ἴσως πολὺ νὰ φορτιστεῖ. Ἡ γλῶσσα δηλ. οἰκοδομεῖται ἀπ' τοὺς λίγους ποὺ τῆς ὑποβάλλουν τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς αὐτῆς ποὺ πάει νὰ γίνῃ πρόσωπο. Συγκεκριμένα, ἓνας κόσμος ποὺ δὲν ἔχει συνέχεια ἐσωτερικῆς ζωῆς (ἀπ' τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὸ βουνὸ ὡς τὴν ἀστικήν ζωὴ μεσολαβεῖ χάσμα), δὲν διαμόρφωσε ἀκόμα τὰ χαρακτηριστικὰ του, οὔτε ἐπέβαλλε τὶς ἐμπειρίες του στὴν τέχνη, βρίσκεται ἀπρόσχετα ἐκτεθειμένος στοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους ποὺ προσφέρονται ἀπὸ προχωρημένες μορφές ζωῆς καὶ στὶς ἐμπειρίες πρὸ σχηματισμένης τέχνης. Τὸ βλέμμα τότε καὶ ἡ αἴσθησις ποὺ ἐνδέχεται νὰ προχωρήσει ὀργανικὰ πέρα ἀπὸ τὶς προσφορὲς αὐτὲς, ἔστω καὶ σχετικὰ, μετ' ἀφέρεται στὴ χωρητικότητά τῆς λέξης ἢ τῆς φράσης, τοῦ ἤχου, τοῦ χρώματος, τοῦ ὄγκου κ.λ.π. Ναμίζω πὺς ἡ γλῶσσα μας ἀρχίζει νὰ φορτίζεται οὐσιαστικὰ ἀπ' τὸν Κιρυωτάκη. Καὶ ἡ συνέχεια ἀπὸ τὴν ἀποψη αὕτῃ εὐκόλως διαπιστώνεται στὸν Ἀναγνωστάκη. Ἀξίζει ἀκόμα νὰ παρατηρήσουμε στὸ ἔργο του ὡρισμένες «τιραβηγμένες» λέξεις ποὺ καθὼς ἀποτελοῦν στὸ νόημα τῆς φράσης παρεμβαλλόμενα δοχεῖα κατὰ ἓνα τρόπο ἐισώζονται ἀπ' τὸ κοινὸ ὑπόθεθρο μὲ τὶς γειτονικὲς.

«Διαβάζουνε τὴν ἐποποιΐα τῆς καθημερινότητος»
 «Τῶν ἐσκεμμένων συνειρμῶν, τὴ λογικὴ τοῦ ὀνείρου»
 «Ἔϊτανε μιὰ θεμιτὴ καθορισμένη ἀναγκαιότητα»
 «Ἀλλότριο πλῆθος ἔρπει τώρα στὶς λεωφόρους»
 «Σὰν περιζήτητη ἀμοιβὴ φτηνῆς ζωῆς»

III

Ὁ Μαιόλης Ἀναγνωστάκης γεννήθηκε καὶ ζεῖ στὴ Θεσσαλονίκη. Τὰ πρῶτα του ποιήματα, γραμμένα μετ' ἐξῆς 1941—44, τὰ τύπωσε μὲ τίτλο «Ἐποχές», σὲ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν, πρὸ 1945. Ὁ ἔρωτας, ὁ πόλεμος, ἡ ἀπίστωσις, στὶς «Ἐποχές» δίδονται —μολονότι πρῶτα ὡρμος ὁ ποιητής— μὲ ἀρκετὸ ἐφηβικὸ ρωμαντισμό. Ὑποδηλώνει

ται ὁμως μιὰ συγκίνηση πού πάει νὰ ἐξαιρηθεῖ ἀπ' τὸ πρᾶγμα, καὶ μιὰ αἴσθηση πού συναντάει ἀνέπα τὸ χώρο πού τὴν περιβάλλει.

Οἱ «Ἐποχές 2» τυπώθηκαν τὸ '48. Στὰ ποιήματά αὐτὰ —ἐκ τὸς τοῦ I πού ἀνήκει περισσότερο στὶς «ἐποχές»— ὁ Ἀναγνωστάκης φανερῶνεται νὰ ἔχει ἀντιληφθεῖ θεωρητικὰ καὶ προπαντὸς ὀργανικὰ τὴν ψυχρὴ ἔκταση τοῦ γεγονότος. Σὰν γεγονὸς χαρακτηρίζεται ἐδῶ ἡ ἰσχὴ μιᾶς πραγματικότητος πού δὲν αἴρεται ἀπ' τὴν πρόθεση ἢ τὴ «θειμ-τὴ» προσδοκία μιᾶς γενιᾶς γιὰ ἓνα αὐριο καλύτερο· «φεύγοντας εἶπανε πιά πολὺ ἀργά» «οὔτε κανεῖς ἀλήθεια, πρόσμεινε νὰ φέξει» «ὅπως εἶ-τανε μακριὰ τὰ ξημερώματα» «χωρὶς οὔτε ἓνα σφύριγμα τραίνου». Πέ-ρα ἀπὸ τίς ὁποιοσδήποτε συγκεκριμένους ἀναφορὰς, ὑποθέτω πὼς στὸ ὑπέδαφος πού ἀνακινεῖ αὐτὲς τίς φράσεις ὑπάρχει ἡ ἀδράνεια πού δη-μιουργεῖται ἀπ' τὴ συμμετοχὴ, στὴ μονάδα καὶ στὸ σύνολο, τοῦ καθυ-στερημένου ἐλληνικοῦ χρόνου κ' ἐπενεργεῖ ἀνασταλτικὰ στὴν κίνηση πρὸς τὴν τελείωση. Πρόσωπο μὲ πρόσωπο ὁ ποιητὴς μ' ὅτι συμβαίνει γύρω του ζεῖ τὴ βοθεῖα ἀπογοήτευση τῶν διαψεύσεων, μὲ κάποια ὑ-πόσημειούμενη κάποτε ἔκπληξη γιὰ τὰ ὅρια τῆς καταστροφῆς.

Στὶς «Ἐποχές 3», πού τυπώθηκαν τὸ '51, ἡ καταστροφή ἔχει συντελεστεῖ. Ὁ ποιητὴς ζεῖ τὴ στιγμή τῆς εἰσχώρησης τοῦ συμβόλτος ὡς τὸν τελευταῖο υπαρκτικὸν χώρο, ψαύοντας συνάμα μέσα ἀπὸ πρᾶ-γμάτα καὶ περιστατικὰ τίς ἐκδοχές τοῦ ἀδιέξοδου. Μὲ τίς «Ἐποχές 3» κορυφώνεται καὶ κλείνει ἡ ἐνόητα τῶν Ἐποχῶν.

Ἀλλὰ ὁ Ἀναγνωστάκης δὲν σῶπασε. Γιατὶ ἡ ποίηση ἀνταπο-κρίνεται σὲ μιὰ διάθεση ἀνίχνευσης τοῦ νοήματος καὶ τῆς συνέπειας τῶν κοιταστάσεων;

Τὸ '54 τυπώθηκε «ἡ συνέχεια». Ἀναφορικὰ μὲ τίς Ἐποχές παρουσιάζονται οὐσιαστικὲς διαφοροποιήσεις. Στὶς Ἐποχές, μολονότι ὁ Ἀναγνωστάκης δὲ μιλά ἀπ' τὴ στιγμή πού συντελεῖται τὸ γεγονὸς — ἀλλὰ ἀπ' τὴν ἐπόμενη πούχει συντελεσθεῖ — ἔχουμε ἀνταποκρίσεις ἀ-πὸ ἓνα χώρο δράσης. Στὴ «Συνέχεια» μεταφερόμαστε στὸ μετέπειτα οὐτοῦ τοῦ χώρου. Κι ἀπ' τὴν ἀπόσταση αὐτὴ —ὄχι ἀπόσπαση ἀπ' ὅτι ἀπορτίζεται τὸ παρινὸ βίωμα— παρέχεται κάποια δυνατότητα σκηνοθεσίας. Ἡ εὐρύτητα καὶ ἡ ἀσάφεια τοῦ στίχου ἀρχίζει νὰ ὑπο-χωρεῖ στὴν ἐλλειπτικότητά καὶ τὴν ἐνάργεια, ἡ ὑποβολὴ τῆς ἀσάφειας στὴ σφαιρικότητά τοῦ σύμβολου. Ὁλος ὁ κόσμος τῶν Ἐποχῶν εἶναι κιόλας ἓνας κοινὸς ἀπὸνχος. Ἡ ἐνότητά ζεῖ τὸ μετέπειτα τῆς ἀπώ-λειας «μιᾶς Αὐγῆς» πού εἶχε ἐλπίζει. Ἀλλ' ἔχει ἐπιζήσει τοῦ «λιμοῦ» μὲ τὴ συναίσθηση μιᾶς ὀφειλῆς πρὸς αὐτοὺς πού ἔλλειψαν στὸ μετα-ξύ. Κι ὁ θάνατος συνεχίζεται «ἔτσι πού πιά δὲν ἤξερε κανεῖς ἂν πέ-

θαῖνε ἢ ἂν ζοῦσε ἀκόμα».

Ἡ «Συνέχεια 2», τυπωμένη μαζί μὲ ὅλα τὰ προηγούμενα ποιήματά τοῦ '56, ἀμπλεῖται ἀπ' τὶς ἴδιες καταστάσεις συμπληρώνοντας τὴν «Συνέχεια».

«Πῶς νὰ ἐξηγήσω πὶο ἀπλὰ τὶ ἦταν ὁ 'Ηλίας
'Η Κλαίρη, ὁ Ραοῦλ, ἡ ὁδὸς Αἰγύπτου
'Η 3η Μαΐου, τὸ τραῦμα 8, ἡ «'Αλκινόη»,
Τὸ σπῖτι τοῦ Γιώργου τὸ ἀναροωτήριο».

(Ἡ ἔκδοση τοῦ '56, μετὰξὺ «'Εποχῶν 2» καὶ «3» συμπεριέλαβε τὶς «Ποιραινθώσεις» πέντε ποιήματα ποὺ ἀναπτύσσονται στὰ πλαίσια τῶν 'Εποχῶν).

«Ἡ συνέχεια 3» κυκλοφόρησε τὸ '62. Ἀνήκει ὅπωςδὴποτε — ὅπως δηλώνεται ἀπ' τὸν τίτλο — στὴ γενικότερη ἐνότητα τῆς Συνέχειας. Σημειώνεται ὡστόσο κάποια διαφοροποίηση. Στὸ χῶρο τῆς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κάποιος ποὺ ὁλάτελα ἀνήκει στὸ μετέπειτα τῆς δράσης. Ἡ ζωὴ στὴ συγκεκριμένη τῆς ἐκδήλωσιν εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὴ γιὰ νὰ ἐπιβάλλει ἓνα ποσοστὸ συμμετοχῆς στοὺς ἀποφασιστικὰς νεώτερους προσανατολισμούς. Ὁ ποιητὴς ἀπ' τὴ νέα του ἐπαφὴ μὲ τὰ πράγματα παρακαλοῦθε τὴν ἀλλοτρίωση ποὺ συνετελεῖται γύρω του, βασικὰ σὰν μιὰ συνέχεια παλιᾶς ὑπόθεσης, ἀλλ' ἐπιπρέπει κι ἓνα ποσοστὸ κριτικῆς συμμετοχῆς στὴ γενικότητα τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ ἔκτοτε ὀργανώθηκε. Ἐκφραστικὰ συνεχίζεται καὶ καρυφώνεται ἡ γραμμὴ τῆς «Συνέχειας».

Κρίνοντας ἀπ' τὸ βαθμὸ τῆς νέας σύνδεσης τοῦ 'Αναγνωστάκη μὲ τὴν πραγματικότητα, «ἡ Συνέχεια 3» μπορεῖ νὰ σημαίνει — ὅπως ὑποδηλώνεται ἀπ' τὸ τελευταῖο ποίημα τῆς συλλογῆς, τὸ προτελευταῖο, καὶ μερικὰ ἀκόμα — τὴν κατὰληξιν τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς ἄλλης συνέχειας.

ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ

«Έ π ο χ έ ς»

ΧΑΡΗΣ 1944

Εἴμασταν ὅλοι μαζί καὶ ξεδιπλώναμε ἀκούραστα τὶς ὥρες μας
Τραγουδοῦσαμε σιγὰ γιὰ τὶς μέρες ποὺ θαρχότανε φορτωμένες
πολύχρωμα ὁράματα

Αὐτὸς τραγουδοῦσε, σωπαίναμε, ἡ φωνὴ του ξυπνοῦσε μικρὲς
πυρκαγιές

Χιλιάδες μικρὲς πυρκαγιές ποὺ πυρπολοῦσαν τὴ νιότη μας
Μερώνυχτα ἔπαιζε τὸ κρυφτὸ μὲ τὸ θάνατο σὲ κάθε γωνιά καὶ
σοκάκι

Λαχταροῦσε ξεχνώντας τὸ δικό του κορμὶ νὰ χαρίσει στοὺς ἄλ-
λους μιὰν Ἀνοιξη

Εἴμασταν ὅλοι μαζί μὰ θαρρεῖς πὼς αὐτὸς ἦταν ὅλοι.

Μιὰ μέρα μᾶς σφύριξε κάποιος στ' αὐτί: «Πέθανε ὁ Χάρης»
«Σκοτώθηκε» ἢ κάτι τέτιο. Λέξεις ποὺ τὶς ἀκοῦμε κάθε μέρα.
Κανεὶς δὲν τὸν εἶδε. Ἦταν σοῦρουπο. Θάχε σφιγμένα τὰ χέρια
ὅπως πάντα

Στὰ μάτια του χαράχτηκεν ἄσβυστα ἡ χαρὰ τῆς καινούργιας ζω-
ῆς μας

Μὰ ὅλα αὐτὰ ἦταν ὀπλὰ κι ὁ καιρὸς εἶναι λίγος. Κανεὶς δὲν
προφταίνει.

... Δὲν εἴμαστε ὅλοι μαζί: Δυὸ τρεῖς ξενιτεύτηκαν
Τράβηξεν ὁ ἄλλος μακρὰ μ' ἓνα φέροσιμο ἀόριστο κι ὁ Χάρης
σκοτώθηκε

Φύγανε κι ἄλλοι, μᾶς ἦρθαν καινούργιοι, γεμίσαν οἱ δρόμοι
Τὸ πλῆθος ξεχύνεται ἀβάσταχτο, ἀνεμίζουνε πάλι σημαῖες
Μαστιγώνει ὁ ἀγέρας τὰ λάβαρα. Μὲς στὸ χάος κυματίζουν
τραγοῦδια.

Ἄν μὲς στὶς φωνές ποὺ τὰ βράδνα τρυποῦνε ἀνελήπτα τὰ τεῖχη
Ξεχώρισες μιὰ: Εἶν' ἡ δική του. Ἀνάβει μικρὲς πυρκαγιές
Χιλιάδες μικρὲς πυρκαγιές ποὺ πυρπολοῦν τὴν ἀτίθαση νιότη μας
Εἶν' ἡ δική του φωνὴ ποὺ βουίζει στὸ πλῆθος τριγύρω σὺν ἥλιος

Π' ἀγκαλιάζει τὸν κόσμον σὰν ἥλιος ποὺ σπαθίζει τὶς πίκρες σὰν
 ἥλιος
 Ποὺ μᾶς δείχνει σὰν ἥλιος λαμπρὸς τὶς χρυσὲς πολυτεῖες
 Ποὺ ξανοίγονται μπρὸς μας λουσιμένες στὴν Ἀλήθεια καὶ στὸ
 αἶθριο τὸ φῶς.

«Ἐποχές 2»

Υ.

Φτάνεις καὶ σὺ κάποτε νὰ πιστέψεις πὼς σάπτισαν ὅλα τὰ πε-
 ράσματα πὼς ἀμείλιχτοι φύλακες στέκονται ὀρθοὶ σὲ κάθε γωνιά.
 Πολλὲς φορές ἡ νύχτα ξέρεي νὰ σοῦ μιλᾷ σὰ μιὰ θανάσιμη ἡδονικὴ
 φίλη μὰ σὺ δὲν θές νὰ τὴν ἀκούς, ζητᾷς μιὰ λάμπα, τίποτε ἄλλο ἄ-
 πὸ μιὰν ἐλάχιστη λάμπα, μιὰ λάμπα τόσο ταπεινὴ μέσα σὲ τοῦτο τὸ
 σκοτάδι. Ἔστω λοιπὸν θὰ περιμένουμε ἐδῶ τὰ ξημερώματα —μποροῦ-
 με στὴ ζωὴ μας δυὸ φορές νὰ ξαναρχίσουμε— χωρὶς ὅλο τοῦτο τὸ
 φορτίο τῶν ἀδέσποτων λέξεων νὰ βαραίνει τὸ μυαλό μας χωρὶς ὅλους
 αὐτοὺς τοὺς σεμνοὺς ἀνθρώπους τόσο βέβαιος ἀπόλυτα ὁ καθεὶς γιὰ
 τὸν ἑαυτό του, διστάζοντας τὶ νὰ προσφύγουν στὸν ἄλλο: ἓνα σπαθὶ
 ἢ ἓνα ἀνθος, χωρὶς αὐτοὺς τοὺς τυφλοὺς χιμαιρικοὺς ὑπαίθριους ρήτο-
 ρες ποὺ βλέπουνε τὰ χρόνια τοὺς ἀδιάφοροι νὰ φεύγουνε σὰν τοὺς τρο-
 χοὺς μιᾶς πανάρχαιας ἀμαξας βαρειάς. Ἦρθανε, ἄλλοτε, τόσοι αἰχμα-
 λοτίζοντας τὸ θάνατο μὲ μιὰ λαχναρισμένη χειρονομία δίχως νὰ κρα-
 τοῦν μαζί τους παρὰ μιὰ σφαῖρα μοναδικιά, γιὰ τὸ δικό τους κορμί.
 Γυναῖκες ποὺ πᾶ μιστυρικὰ τοὺς δάκιρυα δὲν ἠμπούρεσαν νὰ σβύσουνε
 πάνω στὸ μάρμαρο ποτὲ τὶς χοιρακιᾶς τῆς προσφορᾶς τους. Ἡ γνῶ-
 ριμη πικρὴ μυρουδιά τοῦ κλεισμένου ἀπὸ χρόνια δωμάτιου, τοῦ μου-
 χλιασμένου δωμάτιου, μιὰ νύχτα μιὰ νύχτα πιά χωρὶς ἐπιστροφή.

Πολλοὶ μᾶς μίλησαν ἐπίσης γιὰ τὴν Ἐποχὴ
 Γιὰ τῶν καιρῶν τὸ βαρυσήμαντο
 Ἔπρεπε βέβαια καὶ σὺ πιά νὰ διαλέξεις
 Αὐτὸ ποὺ λέμε μιὰ συνέπεια μιὰ ἀκεραιότητα
 Κάτι τὸ ἀνθρώπινο μὲ μιὰ ὁποιαδήποτε τελείωση
 Ξεχνώντας τὶ μοιράζουμε κάθε καινούργια στιγμή.
 Ἄλλοι μᾶς εἶπαν νὰ γονατίσεις ἔστω μιὰ φορὰ

Σ' αὐτὸ ὡς ποῦμε, ποὺ καθορίστηκε ἀναχώρηση
 Μπροστὰ σ' ἓνα κρεβάτι σέ μιὰ γύμναση
 Σὲ μιὰ φωτιά μπροστὰ χαμηλωμένη.
 Μὰ ἀλήθεια πὲς μου ἐσὺ πῶς νὰ νικήσεις
 'Ετοῦτο τὸ κουρέλι μὲ τὸ σχῆμα τῆς καρδιάς σου
 'Ετοῦτο τὸν καπνὸ ποὺ ἀντιστέκεται στὸν ἄνεμο
 'Εσὺ ποὺ μόνο τόξερές πόσες φορὲς
 Μετρήσαμε ἱστὶς ἴδιες πλάκες τὰ βαριά μας βήματα
 Βουλιάξαμε τὰ πόδια μας στὴν ἴδια σάπια λάσπη
 Βοήγαμε ἓνα θλιμμένο κυπαρίσσι
 Πίσω ἀπὸ μιὰ γλυκεῖα μορφὴ παιδιοῦ
 'Εσὺ μονάχα θὰ τραβήξεις τὶς κουρτίνες
 Πίσω τους τὰ ψυχρὰ ἡδονισμένα ὁμοιώματα
 Βαμμένα ἀξιοθρήνητα γελοῖα
 Χτυποῦνε τὰ δυὸ χέρια τους σὲ πίδακα χαρᾶς.
 'Εγκατάλειψη. Πόσο τὸ καταλάβαμε στὸ τέλος
 Καλά, γιὰ τὴν ἡθοποιῖα τῆς βραδυᾶς
 Γιὰ τὴν ἀπέραντη φτήνεια καὶ τὴν κούραση
 Κάποιας φυματικῆς ὄνειροπόλησης
 Μ' ὅλο ποὺ εἶτανε κι αὐτὸ στὸ κάτω καίτω μιὰ ἀναχώρηση
 Πέρα ἀπ' τὸ καθιερωμένο καὶ τὸ νόμιμο
 'Εγκατάληψη μὲ τὴ συναισθησι τῆς ἀδιάκοπης στιγμῆς
 Γιὰ μιὰ ἡδονὴ ποὺ δὲν γνωρίζει μεταμέλεια
 Γιὰ μιὰν ἀπάνθρωπη φυγὴ
 Πέρα ἀπὸ κάθε ὄργιο σκέψεων
 Ἡ ἀντικρουομένων διαθέσεων.

Σάπτισαν ὅλα τὰ περάσματα φύλακες βλοσυροὶ σὲ κάθε πόρτα.
 Σκέφτομαι τὶς σουβλερὲς κρύες κραιγὲς ποὺ καιρῶνουν στὰ φέρετρό
 τους τοὺς νεκρούς, τὴ χαλασμένη ἀγνόητα μιᾶς γυναίκας ποὺ ξόδεψε
 ἀσυλλόγιστα τὸν παιδικὸ ἔρωτά της, ὅτιμποροῦσες νὰ πιστέψεις στὴν
 πιὸ χιμαιρική σου ἀσυνέπεια, μὰ τί εἶναι τοῦτο ποῦχουμε ὀνομάσει ἄ-
 τὸν σαυτό του, δισπάζοντας τὶ νὰ προσφέρουν στὸν ἄλλο: ἓνα σπαθὶ
 βήματα τοῦ γυρισμοῦ, ὅταν, ὅλοι οἱ φίλοι σου ἔχουνε πεθάνει ἀνεξήγη-
 τα ἀπὸ μιὰν ἀγνωστὴ ἀρρώστεια, ἴσως ὑπάρχει πάντα νὰ σημάνει
 μιὰ ἀναχώρηση πέρα ἀπὸ κάθε καθιέρωση καὶ πίστη.

(Καὶ ποιὸς νὰ μᾶς προσέξει, ποιὸς
 καὶ νὰ μᾶς λογαριάσει
 στὴ θέση ποὺ καθάμαστε;)

III

Στὴ μνήμη τοῦ Ἀλέξη

Αὐτὸ ποὺ ὀνομάσαμε φθινόπωρο εἶτανε μιὰ θεμιτὴ καθορισμένη
ἀναγκαιότητα

(Ἡ ἀφή μας μοιράζεται ἀνάμεσα σὲ σκυθρωπὲς κουρτίνες κ'
αἰσθήματα ἐφηβικά

Τὰ μάτια μας ποὺ ματώθηκαν ἀπὸ πυροπολούμενους θαλασσινοὺς
ἥλιους)

Κανεῖς ναυαγὸς δὲν πεθαίνει χωρὶς μιὰ φωτογραφία νοσταλγικὴ
Κανένα πλοῖο δὲ σαλπάρει χωρὶς καπνὸ καὶ χωρὶς δάκρυα.

Δὲ ζητήσαμε πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴν πολιτεία καμμιὰ σίγουρη ἐναλ-
λαγὴ

Δὲν ἀσφαλίσουμε τὴ βεβαιότητα τῆς πληρωμένης ἐγκαρτέρησης
Τὸ βράδυ ἀνάβουν οἱ βιτρίνες τῶν νεωτερισμῶν, στριφογυρίζουν
τὰ γραμμόφωνα

Μέρεφ γιορτῆς οἱ σημαῖες ὑψώνονται, τὰ σχολεῖα μ' ὁμοιόμορ-
φες μπλουζες.

Κάθε κενότητα ἀναπαύεται ἀνώδυνα πάνω σὲ καταχτημένες ἀπο-
σκευές

Πηγαίνει στὰ ζαχαροπλαστεῖα, συνωθεῖται, ἠδονίζεται

Περιφρονεῖ, αὐτάρκης, κάθε εἶδους ἐγκατάλειψη.

Ἐμεῖς δὲ ζητήσαμε τὴν ἀνεκπλήρωτη ἔξοδο, στενέψουμε τὴν καρ-
διά μας

Ἐντιμοὶ στὰ βραδυνὰ σφυρίγματα τῶν κρατικῶν Σιδηροδρομῶν
Ποὺ συγκλίνουν μὲ τὶς πρώτες βροχὲς ὁμαλά, μὲ θερινῶν εἰδυλ-
λίων ναυάγια.

Αὐτοὶ πιστεύουν πὼς ὁ χρόνος μὲ τὰ χαρτιά περνάει πιὸ
εὐχάριστα

Ἄν δὲ βρέξει θὰ πᾶμε στὸ πάρκο, ἂν βρέξει στῇ κυρίας Ἀγ-
γέλας

Ἐκεῖ ποὺ στὴ σκίτα κατοικεῖ ὁ ἀρχαῖος μαέστρος μὲ τὴ γυ-
ναῖκα του

Κ' ἡ κόρη ἀρραβωνιάζεται 29 χρονῶ, ἀπέκρουσε πολλὰς προτάσεις
Ἀγαποῦσε τὴ διασπολή, τὰ θερινὰ ξενοδοχεῖα, τὰ κλειστὰ οἰκο-
γενειακὰ κέντρα

Λατρεῖ εἶνα βρέφος, θὰ τ' ὀνομάσει Ἀγνή, ἂν κι ὁ γιὰτρος
τὸ ἔχει —ἢ σχεδὸν— ἀπαγορεύσει.

'Αφήσαμε, νέα παιδιά, στὸ καφενεῖο ἢ «'Ωραία Σελήνη» τὰ κα-
 τακάθια τοῦ καφέ
 ('Η μοῖρα μας ἀνοίγεται θαυμασία: ἐδῶ δρόμος, ἐκεῖ δρόμος,
 ἀπὸ κεῖ ἐπίσης δρόμος)
 Τὸ βράδυ θὰ παίξεις τρεῖς παρτίδες τάβλι γιὰ τρία γλυνὰ ἢ ὑ-
 ποβρύχια
 Τὸ βράδυ ἔχει πάντα δροσιά. Γυναῖκες περιφράσουν τὴν δίοδο
 τῶν στενωπῶν
 Σηκώνονται, πηγαίνουν μέσα, ἀνανεώνονται καὶ συνεχίζουν
 Οἱ ἄνδρες ἐπιστρέφουν ἀργά, ἔχουν δειπνήσει ἢ ἰσχυρίζονται
 'Ο ρόγχος τῶν δωματίων εἶναι κενός, ὁ χρόνος ἐπισκέπτεται ἀ-
 ναλλοίωτος.

“'Εποχές 3,,

'Η ἀγάπη εἶναι ὁ φόβος ποὺ μᾶς ἐνώνει μὲ τοὺς ἄλλους
 "Οταν ὑπόταξαν τὶς μέρες μας καὶ τὶς κορμάσανε σὰ δάκρυα
 "Οταν μαζί τους πεθάνανε σὲ μιὰν οἰκτρὴ παραμόρφωση
 Τὰ τελευταῖα μας σχήματα τῶν παιδικῶν αἰσθημάτων.
 Καὶ τὶ κρατᾷ τάχα τὸ χέρι ποὺ οἱ ἄνθρωποι δίνουν;
 Ξέρει νὰ σφίξει γερῶ ἐκεῖ ποὺ ὁ λογισμὸς μᾶς ξεγελᾷ
 Τὴν ὥρα ποὺ ὁ χρόνος σταμάτησε καὶ ἡ μνήμη ξεριζώθηκε
 Σὰ μιὰν ἐκζήτηση παράλογη πέρα ἀπὸ κάθε νόημα;
 (Κι αὐτοὶ γυρίζουν πίσω μιὰ μέρα χωρὶς στὸ μυαλὸ μιὰ ρυτίδα
 Βρίσκουνε τὶς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιά τους ποὺ μεγάλωσαν
 Πηγαίνουνε στὰ μικρομάγαζα καὶ στὰ καφενεῖα τῆς συνοικίας
 Διαβάζουνε κάθε πρωτὶ τὴν ἐποποιΐα τῆς καθημερινότητας).
 Πεθαίνουμε τάχα γιὰ τοὺς ἄλλους ἢ γιὰτὶ ἔτσι νικοῦμε τὴ ζωὴ
 "Η γιὰτὶ ἔτσι φτύνουμε ἕνα - ἕνα τὰ τιποτένια ὁμοιώματα
 Καὶ μιὰ στιγμή στὸ σπεγνωμένο νοῦ τους περνᾷ μιὰν ἡλιαχτίδα
 Κάτι σὰ μιὰ θαμπὴν ἀνάμνηση μιᾶς ζωϊκῆς προῖστορίας.
 Φτάνουνε μέρες ποὺ δὲν ἔχεις πιά τὶ νὰ λογαριάσεις
 Συμβάντα ἐρωτικά καὶ χρηματιστηριακὰς ἐπιχειρήσεις
 Δὲ βρίσκεις καθρέφτες νὰ φωνάξεις τ' ὄνομά σου
 'Απλὲς προθέσεις ζωῆς διασφαλίζουν μιὰν ἐπικαιρότητα
 'Ανία, πόθοι, ὄνειρα, συναλλαγές, ἐξαπατήσεις.
 Κι ἂν σκέφτομαι εἶναι γιὰτὶ ἡ συνήθεια εἶναι πρὶν προσοιτῇ ἀπ'

τὴν τύψη.

Μὰ ποιὸς θάρσει νὰ κρατήσῃ τὴν ὁρμὴ μιᾶς μπόρας ποὺ πέφτει;
Ποιὸς θὰ μετρήσῃ μιὰ - μιὰ τὶς σταγόνες πορὶν σβύσουν στὸ χῶμα
Πορὶν γίνουν ἓνα μὲ τὴ λάσπη σὰν τὶς φωνὲς τῶν ποιητῶν;
Ἐπαῖτες μιᾶς ἄλλης ζωῆς τῆς Στιγμῆς λιποτάχτες
Ζητοῦνε μιὰ νύχτα ἀπρόσιτη τὰ σάπια τοὺς ὄνειρα.

Γιατὶ ἡ σιωπὴ μας εἶναι ὁ δισταγμὸς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο.

Ἐπερτε μιὰ κίτρινη παλιὰ βροχή...

Γ. Κ.

Ἀρχισε μιὰ σιγανὴ βροχὴ ἀργὰ πρὸς τὸ βράδυ.
Στὶς πολιτεῖες ὁ οὐρανὸς φαίνεται μιὰν ἀπέραντη λασπωμένη
 πεδιάδα
Κ' ἡ βροχὴ εἶναι μιὰ καλωσίνη, ὅσο νὰ πεῖς, δὲ μοιάζει διόλου
 μὲ τὸ θάνατο
Μπορεῖς νὰ βαδίζεις κάποτε χωρὶς κανένα σκοπὸ ἢ μὲ σκοπὸ —
 σοῦ εἶναι ἀδιάφορο
Μιὰ ἔποχὴ μακρυνὴ καὶ νεκρὴ σὰ μιὰ βίαια σκισμένη πολυτέλεια.
Ἐγὼ συλλογίζομαι πῶς καὶ γιατί ἄραγε μιὰ βροχὴ μπορεῖ νὰ
 σοῦ θημιῇ τόσα πράγματα
—Χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι τόσο ἀνόητο νὰ τὰ στοχάζεσαι ὅλα αὐ-
 τὰ μιὰ τέτιαν ὥρα—
Συλλογίζομαι ὅμως στὶς ζεστὲς χειμωνιάτικες κάμαρες μιὰ ἀλ-
 λοιώτικη μυρωδιά
Ὅποτερα ἀπὸ τὶς 6 μὲ τὰ κλειστὰ παραθυρόφυλλα καὶ τ' ἀναμ-
 μένο φῶς
Ἦ μιὰ γωνιὰ δίπλα στὸ τζάμι σ' ἓνα μεγάλο καφενεῖο μὲ τὶς
 ἀδιάφορες φωνές.
Τὼ συλλογίζεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν πιὸ ἀπλούστερο τρόπο ὅπως
 διόλου παιδιάστικα
Μπορεῖς νὰ λησιμονεῖς τὸ κάθε τί, τί τάχα νὰ γυρεῖς ἐδῶ μιὰ
 τέτιαν ὥρα
Ἐσὺ, ὁ διπλανὸς σου, ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος ποὺ πορεύεται δίπλα
 σου μὲς στὸ σκοτάδι
Αὕτὴ ἡ ἀνήσυχη σιωπὴ ποὺ πληγώνει περισσότερο καὶ ἀπ' τὸ πιὸ

κοφτερό λεπίδι
 Νά λησμονεῖς γιὰ μιὰν ἐλάχιστη στιγμή πῶς ἴσως δὲν τέλειωσε
 οὔτε κι ἀπόψε γιὰ σένανε τὸ κάθε τι
 Τόσο π' ἂν τρίξει κάτι ἀναπάντεχα εἶναι νὰ σοῦ ξυπνήσει τὴν
 ἀκριβὴν ὑπόθεσιν μιᾶς ἐπιστροφῆς
 Τῇ χειμωνιάτικῃ ζεστῇ κάμαρᾳ, τὸ καφενεῖο μὲ τὶς πολύχρωμες
 φωνές.

... Ἔτσι βρέχει λοιπὸν μιὰ κίτρινη βροχὴ χωρὶς τέλος.
 Μιὲ κίτρινη παληὰ βροχή, τὴ νύχτα, σὰ μαστίγιό.

“Ἡ ΣΥΝΕΧΕΙΑ,,

Αὐτοὶ δὲν εἶναι οἱ δρόμοι ποὺ γνωρίσαμε
 Ἄλλότριο πλῆθος ἔρπει τῶρα στὶς λεωφόρους
 Ἀλλάξαν καὶ τῶν προαιστίων οἱ ὀνομασίες
 Ὑψώνονται ἄστυλα στὰ γήπεδα καὶ στὶς πλατεῖες.
 Ποιὸς περιμένει τὴν ἐπιστροφή σου; Ἐδῶ οἱ ἐπίγονοι
 Λιθοβολοῦν τοὺς ξένους, θύουν σ' ὁμοιώματα,
 Εἶσαι ἓνας ἄγνωστος μὲς στὸ ἄγνωστο ἐκκλησίασμα
 Κι ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ἀφορίζουνε τοὺς ξένους
 Ρίχνουνε στοὺς ἀλλόγλωσσους κατάρες.
 Ἐσὺ στοὺς σκοτεινοὺς διαδρόμους χάσῃ
 Στὶς δαιδαλώδεις κρύπτες ποὺ δὲν προσεγγίζει
 Οὔτε φωνὴ ἀγριμοῦ ἢ ἡχὸς τυμπάνου·
 Ἐκεῖ δὲ θὰ σὲ βροῦν. Γιατὶ ἂν σ' ἀφορίσουν
 Κάποιοι —ἀναπόφευκτα— στὰ χεῖλη τους θὰ σὲ προφέρουν
 Οἱ σκέψεις σου θ' ἀλλοιωθοῦν, θὰ σοῦ ἀποδόσουν
 Ψιθυριστὰ προθέσεις, θὰ σὲ ὑμνήσουν·
 Μὲ τέτιες προσιτὲς ἐπιτυχίες θὰ ἡπτηθεῖς.
 Τεντώσου ἀπορρίπτοντας τῶν λόγων σου τὴν πανοπλία
 Κάθε ἐξωτερικὸ περίβλημά σου περιττὸ
 Καὶ τῆς Σιωπῆς τὸ μέγα διάστημα, ἔτσι,
 Τεντώσου νὰ πληρώσεις συμπαγῆς.

Ἐκεῖ θὰ τὰ βρεῖς.

Κάποιο κλειδί
 Πού θὰ πάρεις
 Μονάχα ἐσύ πού θὰ πάρεις
 Καὶ θὰ σπρώξεις τὴν πόρτα
 Θ' ἀνοίξεις τὸ παράθυρο στὸ φῶς
 Ζαλισμένα τὰ ποντίκια θὰ κρυφτοῦν
 Οἱ καθρέφτες θὰ λάμπουν
 Οἱ γλόμποι θ' ἑπνέσουν ἀπ' τὸν ἄνεμο
 Ἐκεῖ θὰ τὰ βρεῖς
 Κάπου —ἀπ' τὶς βαλίτσες καὶ τὰ παλιοσίδερα
 Ἀπ' τὰ κομμένα καρφιά, δόντια σκισμένα,
 Καρφίτσες στὰ μαξιλάρια, τρίπιες κορνίζες,
 Μισοκαμμένα ξίλα, τιμόνια καραβιῶν.
 Θὰ μείνεις λίγο μέσα στὸ φῶς
 Ὅσοτερά θὰ σφαλίσῃς τὰ παράθυρα
 Προσεκτικὰ τὶς κουρτίνες
 Ξεθαρρεμένα τὰ ποντίκια θ' αὖ σὲ γλύφουν
 Θὰ σκοτεινιάσουν οἱ καθρέφτες
 Θ' ἀκινήτῃσιν οἱ γλόμποι
 Καὶ σὺ θὰ πάρεις τὸ κλειδί
 Καὶ μὲ κινήσεις βέβαιες χωρὶς τύψεις
 Θ' ἀφήνῃς νὰ γυλίσῃ στὸν ὑπόνομο
 Βαθειὰ - βαθειὰ μὲς στὰ πυκνὰ νερά.

Τότε θὰ ξέρεις.

(Γιατὶ ἡ ποίηση δὲν εἶναι ὁ τρόπος νὰ μιλήσουμε,
 ἀλλὰ ὁ καλύτερος τοῖχος νὰ κρούσῃς τὸ πρόσωπό μας).

“Ἡ Σ υ ν έ χ ε ι α 3,,

Τώρα, μιλῶ πάλι σὰν ἓνας ἄνθρωπος πού γλύτωσε ἀπ' τὸ λιμό.
 Ἐπισκέπτομαι τοὺς φίλους μου, ξέρω πολλοὺς πού σῶθηκαν.
 («Ἐπάρχει πάντα μιὰ ἀναχώρηση», ἔτσι εἶχα κάποτε πεῖ
 Ἄλλοτε πάλι μίλησα γιὰ μιὰν ἀγνωστή ἀσθένεια— ποιὸς τὰ

θυμᾶται;).

Πέρασαν πιά οἱ καταδικασμένες μέρες ἀνοίξαν τὰ παράθυρα
Χαρούμενοι οἱ ὁδοκαθαριστὲς σαρώνουνε στοὺς δρόμους τὰ σκου-
πίδια

Ἄρχισε πάλι ἡ ζωή, οἱ ἐγγραφεῖς στοὺς συλλόγους καὶ στὰ
ἰνστιτούτα

Οἱ ἀγκαλιασμένοι ἔφηβοι στὶς πλατεῖες, τὰ ἀκατάλληλα ἔργα
ιστοὺς κινηματογράφους

Οἱ ἀγγελίες στὶς ἐφημερίδες· πέρασε πιά ἡ κακὴ ἀποκορὴ

Οἱ προσωπίδες κάηκαν τὰ παλιὰ ὀνόματα λησμονηθῆκαν

Καὶ τὸ δημοτικὸ συμβοῦλιο συνεδριάζει γιὰ τὴν μετονομασίαν τῶν
ὁδῶν.

Ραοὺλ, ἐσένα πάλι σκέφτομαι πού δὲν πρόλαβες νὰ γίνεις σοφός,
νὰ συζητήσεις.

Νὰ δεῖς τὴν ἄλλη πλευρὰ τῶν πραγμάτων, νὰ μάθεις νὰ σιωπᾷς·

Δὲ σοῦμελλε νὰ πιθανολογεῖς, νὰ βγάζεις συμπεράσματα.

Δὲ σοῦμελλε νὰ διδασχεῖς καὶ σὺ τὴν ἀριθμητικὴ τῶν ἰδεῶν.

Ὁ νεκρὸς

Ἦρθαν τὰ πρῶτα τηλεγραφήματα

Σταμάτησαν τὰ πιεστήρια καὶ περιμέναν

Ἐγιναν οἱ παραγγελίες στὶς ἀρμόδιες ἀρχές.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὀρισμένη ὥρα.

Ὅλοι φόρεσαν τὶς μαῦρες γραβάτες

Δοκίμασαν στὸν καθρέφτη τὶς συντριμμένες πόζες

Ἀκούστηκαν οἱ πρῶτοι λυγμοὶ τὰ θλιβερὰ ἐγκώμια.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὀρισμένη ὥρα.

Στὸ τέλος οἱ ὥρες γινῆκαν μέρες

Ἐκεῖνες οἱ φοιχτὲς μέρες τῆς ἀναμονῆς

Οἱ φίλοι ἄρχισαν νὰ διαμαρτύρονται
 Ἐκλείσαν τὰ γραφεῖα τους σταμάτησαν τὶς πλερωμὲς
 Γυρνοῦσαν τὰ παιδιὰ ἀδέσποτα στοὺς δρόμους.
 Ἐβλεπαν τὰ λουλούδια τὰ μαραίνονται.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὁρισμένη ὥρα.

(Τόσα καὶ τόσα πράγματα ποὺ δὲν προβλέπονται
 Τόσες συνέπειες ἀνυπολόγιστες, τόσες θυσίες,
 Σὲ ποιὸν ὑπεύθυνον νὰ διαμαρτυρηθεῖς, ποῦ νὰ φωνάξεις;)

Καὶ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὁρισμένη ὥρα.

Ὅλα τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας εἶν' ἐντελῶς φανταστικά
 Καμμιά πλέον συσχέτιση μὲ πρόσωπα ὑπάρξαντα
 Ἡ καὶ ἀκόμα ὑπαρκτὰ σὲ μιὰ δεδομένη ἐποχὴ.
 Γιατὶ καὶ ἡ Ἐποχὴ δὲν ὑπῆρξε —μὴ μιλήσεις πιά γι' αὐτήν
 Μὲ τὰ ἴδια πάλι λόγια ποὺ δὲν ἀλλοιώνονται ἀπὸ τὸ χρόνο
 Ὅπως τὸ μέταλλο κάτω ἀπὸ τὴ σκουριά, τὸ δέρμα κάτω ἀπ' τὸ
 ροῦχο.

Γιατὶ τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας εἶν' ἐντελῶς φανταστικά
 Οἱ περιπέτειές τους ἀδιάφορες γιὰ τὴν Ἱστορία
 Ὅτε καὶ ἔχνη σθημένων ὀνομάτων γιὰ τοὺς ὅπωςδήποτε ἐπι-
 ζήσαντες.

Κατέβασε τὶς Μεγάλες Κουρτίνες, φράξε ὅσο εἶναι καιρὸς
 Τὶς μυστικὲς ρωγμὲς τῶν στίχων, μ' ἓνα χαμόγελο καὶ σὺ
 Ὑποδέξου, ἀγνός, τὴ χαροῖμένη καινούργια ἡμέρα.

Ἐλα Γιῶργο —βάλε στὴ θήκη τὸ μαχαίρι.

BICTOR AUBURTIN

“ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ,,

Μεταφράζει: ΤΙΤΟΣ ΓΙΟΧΑΛΑΣ

Οἱ ἑκατὸ μνηστήρες τῆς Βασίλισσας Πηνελόπης εἶχαν σκοθῶ-
θεῖ καὶ τὰ πτώματά τους, πυλιγμένα μὲ τάπητες, πραιβήχτηκαν τὸ ἓνα
ὑπερὰ ἀπ' πᾶν ἄλλο ἔξω ἀπ' τὴν ἐπίσημη σάλα. Ἄν καὶ κόντευον με-
σά νύχτα, τὸ σπίτι, ἔπειτα ἀπὸ τὸ φοβερὸ συμβάν, ἦταν ἀκόμα γεμά-
το κίνηση, τὰ παράθυρα λάμπαν ἠσυχρὰ μέσ' σπῆ νύχτα καὶ ὑπηρε-
τες τρέχον ποτε ἰδὼ ποτε ἰκεῖ. Ἀκούγε κανένας πῶς τὸ αἷμα καθα-
ρίζοιαν μὲ σκιοῦτες στὰ μεγάλα χαλιὰ πάνω στὸ πλακόστρωτο.

Στὸ μεγάλο κατὰφωτο ὑπνοδωμάτιο ἄρχισε ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ
διηγέται στὴ γυναῖκα του Πηνελόπῃ γιὰ τὶς εἰκοσάχρονες περιπέτειές
του· γιὰ τὸ Ἰλίο, γὰ τὸ μάλωμα τῶν βασιλιάδων στὸ σπιντόπεδο,
γιὰ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τὰ θαυμάσια πράγματα ἀπ' τὶς
μακρινὲς θάλασσες. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασε στὴ Σκύλλα καὶ τὴ Χάρυβδι,
κατάλοιβε πῶς ἡ Πηνελόπῃ εἶχε ἀπακοιμηθῇ κοντά του. Ἡ δύστυχη,
σκέφτηκε ἐκεῖνος, πέρασε σήμερα πολλὰ βάσανα, θὰ τῆς συνεχίσω
αὐρὸ τὰ παρκαίτω, καὶ ἀκούμπησε πρὸ κεφαλῆς του δίπλα στὸ δικό της
πάνω στὰ πορφυρένια μαξιλάρια.

Στὸ βασιλικὸ Παλάτι, ἦταν πρῶτα-πρῶτα τόσα πολλὰ νὰ
φτιάξει καὶ νὰ διορθώσει, γιὰτὶ οἱ νεαροὶ μὲ τὸ ἄγριο φέρεμά τους
τάχων ὅλα ἀναστραπῶσαι. Ὁ Ὀδυσσεὺς σκέφτηκε ἓνα σχέδιο, ζήτησε
τὴ γνώμη καὶ ἀπ' τοὺς ἐπιστάτες που κι ἔβγαλε μπροστὰ τὸ ἔργο. Ἐ-
στρώσε τὴ μεγάλη οἴθουσα μὲ καινούργιες μορμαρόπλακες γιὰ νὰ ξε-
πλύνει τὴ θύμηση ἀπ' τὸ χυμένο κρασί καὶ τὸ φονικὸ αἷμα. Τὰ κελά-
ρια καὶ οἱ κάμινες τῆς προμήθειας μισοάδειασαν καὶ ἔπρεπε νὰ ξανα-
γεμίσουν. Τὸ λιουτριβεῖο, ἡ πρωτὴν περιφάνεια τῆς βασιλικῆς οἰκονο-
μίας, ἦταν ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἀχρησιμοποίητο καὶ γιὰ νὰ ξανα-
δουλέψει χρειαζόταν χρόνος καὶ κόπος.

Πίσω ἀπ' τὸ σπίτι εἶχαν χτίσει οἱ μνηστήρες ἓνα μεγάλο ἀνθόκητο, ποῦ γιὰ τὴν περιποίησή του εἶχαν φέρει κηπουρὸ ἀπ' τὴ Συρία. Ἐκεῖ ἀνθούσαν νάρκισσοι καὶ γαρούφαλα καὶ ἐκεῖνα τὰ ἐκατόφυλλα τριαντάφυλλα ποῦ ἡ ράψα τους μπόρεσε κι ἔπιασε. Μ' αὐτὰ τὰ λουλούδια στόλιζαν οἱ μνηστήρες τὰ γιορταστικά τους τραπέζια καὶ φέρναν μεγάλες ἀνθοδέσμες στὴ βασίλισσα γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοιά της. Ἀλλ' ἡ Πηνελόπη δεχόταν αὐτὲς τὲς λουλουδοπρασφορὲς εὐχάριστα καὶ στόλιζε μὲ τὰ λουλούδια τὰ μπρούτζινα βάζα, ποῦ στέκονταν ἔξω ἀπ' τὰ παράθυρα τῆς σάλας ποῦ κοιμῶταν.

Τώρα ὁ Ὀδυσσεύς ἔβαλε καὶ κατὰσπρεψαν τὸν ἀνθόκητο καὶ στὴ θέση του ἔφτιαξε ἓνα λαχανόκητο μὲ τσιμεντένια νεροκάνουλα, ὅπως τ'ἔχει θεὸς στὴν Αἴγυπτο. Τὰ γαγγύλια φύτρωσαν καὶ δῶσαν καρπὸ γιὰ ἓνα μῆνα. Ἀλλὰ τὰ μπρούτζινα ἀνθοδοχεῖα τῆς βασίλισσας ἔμεναν ἀπὸ πῶρα καὶ πέρα ἀδειανά.

Ὁ Ὀδυσσεύς καθὼς διαρκοῦσε τὸ μακρινὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς ποῦ γιὰ τοῦτο εἶχε καταχρεῖ, γιὰ τὸ πὼς δηλ. θὰ διηγόταν στὴν γυναῖκα του ὅλες τὲς περιπέτειες καὶ γιὰ τὸ πὼς ἐκείνη θὰ κρέμονταν ἀπὸ τὸ στόμα ποῦ διακόπτοντάς ταν μὲ ἐρωτήσεις.

Ὅμως σὲ λίγο ἔπρεπε νὰ καταλάβει πὼς ἐκείνη δὲν ἦταν τόσο προσεχτικὴ ἀκροάτρια ὅπως αἱ Φαίαικες, ποῦχαν δυὸ μέρες προσεχτικὰ ἀκούσει τὴν μελωδικὴν του ἀθρολή.

Ὅταν ἐκεῖνος ἄρχιζε νὰ διηγέται στὴν Πηνελόπη, ἐκείνη ἀμίλητη δούλευε τὸ χρυσὸ σχέδιο σ' ἓνα πονὶ καὶ κοίταζε ἀφηρημένη μέσα ἀπ' τὸ παροθύρι. Ὅταν κάποτε ρώτησε κάτι, κατόλθε ἐκεῖνος πικρὰ πὼς αὐτὴ μπεῖδεσε τοὺς Λαοσπυγόνες μὲ τοὺς Λωτοφάγους· κι αὐτὸ τὸν πόνεσε γιὰτὶ ἔδινε μεγάλη ἀξία στὴν ἀκρίβεια ἐκείνου ποῦχε ζήσει, ἐκείνου ποῦ περισσότερο ἀγαστοῦσε ὅσο μακρύτερο γινόταν.

Μόνο ὅταν ἐκεῖνος ἔλεγε γιὰ τὴ Νύμφη Καλυψώ, φαινόταν αὐτὴ νὰ προσέχει περισσάτερο. Καὶ τοῦτ' ἡ προσοχὴ τῆς τὸν θύμωνε τόσο, ποῦ ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τῆς περιπλάγησής του τὸ διηγόταν μὲ περισσότερες λεπτομερείες: τὸ ἔρημο νησί, τὸ θυμωστὸ δασάκι, ποῦ φάλοζον τὰ θολερροπούλια, καὶ τὲς εὐωδιστὲς σπηλιὲς τῆς θεᾶς.

—Πόσο μούσιπες κοντὰ σ' ἐκείνη τὴν Κολυψώ; ρώτησε αὐτὴ κάποτε.

—Ἐφτὰ χρόνια, ἀπάντησε ἐκεῖνος.

Ἔσκυψε ἀπὸπῶ στὸ ἐργόχειρό της καὶ τὰ μάτια της σκοτεινίσαν.

Ὅσο κοντὸ ὁ Ὀδυσσεύς βρισκόταν μακριὰ κάθε βράδυ, τὴν ὥρα ποῦ ἀνάβουν τὸν λύχνο, ἄρχιζε τὸ ξεφάντωμα τῶν μνηστήρων

στὶς μεγάλες αἰθούσες. Κι ἡ Πινελόπη ἄκουε τότε μέχρι τὸ μακρινὸ δωμάτιό της ποὺ ἀρχίζει νὰ βυθίζεται στὸ σκοτάδι, τὸν θόρυβο ἀπ' τὸ συμπόσιο, τὸν ἦχο τοῦ αὐλοῦ καὶ τὶς χαρούμενες φωνές τῶν ἀνδρῶν, ποὺ τῆς ἦσαν ἀφωσικωμένοι.

Ἦσαν φορές ποὺ σκιεπασμένη μὲ πέπλο ἀνέβαινε κρυφὰ στὴ γαλαρία, ποὺ ἔβγαινε πάνω ἀπ' τὴν αἶθουσα κι εἶχε παρατηρήσει πίσω ἀπὸ μιὰ κοιλῶνα τοὺς ἀντρες ποὺ καθόνταν πάνω σὲ ἐπιχρυσωμένες πολυθρόνες: τὸν θεϊκὸ Ἀντίνοο, ποὺ εἶχε μάτια μαῦρα σὰν τὴ νύχτα, τὸν σεμνὸ καὶ μεγαλύτερο Εὐρύμαχο καὶ τὸν Μένωνα, ποὺ ἦσαν ἀκόμα παιδί. Τώρα ὁ αὐλὸς βουβιάθηκε κι ὅλα στὸ σπίτη μπήκαν σὲ τάξη. Ἀλλὰ πάντα ὅταν ἐρχόταν ἡ ὥρα ποὺ ἀνάβουν τὸν λύχνο, γινόταν ἡ βοσιίλισσα ἀνήσυχη κι ἔδειχνε σὰν νὰ τῆς ἔλειπε ἐκεῖνος ὁ τόπος κι ἐκεῖνες οἱ μακρινές φωνές, ποὺ εἶχαν τώρα ὅλες πεθάνει. Καὶ κάποτε δὲν μπόρεισε ν' ἀντιστοιχίσει. Ἐβριζε τὸ πέπλο ἐπάνω της ὅπως τότε κι ἀνέβηκε στὴ γαλαρία καὶ κοίταξε μέσα στὴ σάλα περίγυρα. Τότε στεκόνταν οἱ ἐπιχρυσωμένες πολυθρόνες σὲ μακρὲς σειρές δίπλα στὸν τοῖχο καὶ κάθε μιὰ ἦταν σκεπασμένη μ' ἓνα κάλυμμα ἀπὸ γκρι λινό.

Καὶ μέσα στὴν ἡσυχία ἄκουσε ἀπ' ἔξω τὴ φωνὴ τοῦ ἀντραπῆς, ποὺ ἔλεγε: Εὐμαῖε, δὲν πρέπει πιά ν' ἀφήνεις τὸ γουρουνάκι ἔξω τῆς νύχτας· ἀρχίζει νὰ βάνει ψύχρα. Ἀλλοτε ὅταν ἔφεραν στὸ τραπέζι ἀπ' ἐκεῖνο τὸ στρογγυλὸ γιδοῦρι, ποὺ ὑπάρχει σ' ὅλα τὰ νησιά στὴ Μεσόγειο, ἔπρεπε ὁ Ὀδυσσεύς ἡσυχὰ νὰ γελάσει μπρὸς του. Δὲν τὸν ρώτησε τί εἶχε κι ἔτσι ἄρχισε ἀπὸ μόνος του: Αὐτὸ τὸ γιδοῦρι μοῦ θυμίζει τὴ σπηλιά τοῦ Πολυφήμου. Εἶχε ἀπ' αὐτὸ πολλές κακτοστροφίες πάνω σὲ σκευδόξυλα, ποὺ ἦσαν ἀροιδισμένα συνέχεια δίπλα στοὺς πετρότοιχους. Κι ὅταν λοιπὸν ἐμεῖς, οἱ πιστοὶ μου συντρόφοι κι ἐγὼ μπήκαμε μέσα στὴ σπηλιά, τότε εἶπα ἐγώ...

— Ἀγοπητέ μου, τὸν δέκοψε ἐκείνη, φαίνεται πὼς δὲν ξέρεις ὅτι μοῦχεις πεῖ αὐτὴ τὴν ἱστορία τέσσερες κιόλας φορές. Τὴν ξέρω πιά· πὼς ἐσεῖς τὸ δύστυχο γέρο Κύκλωπα μεθύσατε, πὼς ἐσεῖς — δέκα μὲ ἕνα — τοῦ βγάλοπε τὸ μονάκριβό του μάτι, αὐτὸ τὸ ἄκουσα περισσότερες φορές ἀπ' ὅσο θὰ μοῦ ἄρξῃ. Περισσότερο εὐχάριστα θὰ πεθυμοῦσα νὰ μάθω τί μοῦ μαγεύειες μ' ἐκείνη τὴν Κλυψὼ δέκα χρόνια.

— Ἐφτά χρόνια, εἶπ' ἐκεῖνος.

— Χθὲς μοῦ εἶπες δέκα· θὰ πρέπει νὰ χεῖς πεῖ τόσα ψέμματα, σ' αὐτά σου τὰ ταξίδια, φτωχέ μου φίλε, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖς πιά νὰ λές τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ἡ δέκα ἢ ἑφτά χρόνια, ἦσαν πάντως σίγουρα πολλὰ καὶ φαίνεται νὰ τὰ κοιλοπέρασες ἐκεῖ. Λοιπὸν ἀπάντησε σ' ἐ-

κεῖνο πού σέ ρωτῶ: τί μοῦ χεῖς μαγειρεύει ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ;

Τώρα θὰ ἔπρεπε νὰ πῆς εἶχε ἀπαντήσῃ: γυναῖκα, ὅλαι αὐτὰ τὰ χρόνια ἔσένα ἔχω λαχταρήσῃ· ἔχω σπαθεῖ σὸ περιγιάλι τοῦ μακρυνοῦ νησιοῦ, ἔχω κοιτάξῃ πάνω ἀπὸ τῇ θάλασσᾳ κι ἔχω ἱκετέμῃ τοὺς Θεούς, νὰ μπορέσω ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ ἰδῶ τὸν καπνὸ ἀπ' τὸ σπίτι σου. Ἔτσι θάπρεπε νὰ εἶχε ἀπαντήσῃ. Ἀλλὰ σὰν εἶδε πὺς τὰ μάτια τῆς σπαραγγήσαν πρὸς αὐτὸν ἄγρια καὶ παγερά, δὲ μίλησῃ. Καὶ ποτὲ δὲν ἔμαθε αὐτὴ γιὰ τὴ λαχτάρα του νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του.

—Ἦπια ἐκεῖ κρασί, ἀπάντησ' ἐκείνος ἡρεμα, τὸ κρασί σ' ἐκεῖνα τὰ νησιὰ εἶναι κοιλό, μὰ λίγο ἀμύ.

Μετὰ ἓνα χρόνο ἀπ' ὅπου γύρισ' ὁ Ὀδυσσεύς στὴν πατρίδα, πέθανε ὁ Λαέρτης, ὁ πατέρας του. Αὐτὸ τοῦ ἦτανε μεγάλο χτύπημα, γιὰτὶ ἀγαποῦσε τὸ γέρο, πού σπάθηκε πάντα ἓνας φίλος που μέσα στ' ἀδειανὸ τὸ σπίτι.

Κι ἦταν πάλι ὁ μοναδικὸς πού μπορούσε ὁ Ὀδυσσεύς νὰ διηγέσθαι τίς περιπέτειές του. Κι ἦταν ἀνάγκη γι' αὐτὸν μιὰ πλουμιστὴ ἐξιστόρηση ἐκείνου ποῦχε πραγματικὰ ζήσει κι ἐκείνου ποῦχε ἀπὸ μόνος του σκεφετῇ. Ἡ γιὰ οἰκονόμα Εὐρύκλεια ἦταν κουφὴ κι ὁ Τηλέμαχος εἶχε ἄλλες φροντίδες. Γ' αὐτὸ ὁ Ὀδυσσεύς καθόταν μὲ μεγάλη του χορὰ ἔξω ἀπ' τὰ κελάρι μαζί μὲ τὸν Λαέρτη καὶ μὲ ζωηρὸς χεῖρο-αμίες διηγόταν γιὰ τοὺς γίγαντες καὶ τοὺς πρίγκιπες μέχρις ὅτου κοιτάβαινε πὺς ὁ γέρος —τοῦ ἄλλου κόσμου πιά καὶ θανατοφοδούμενος— μόλις πού μπούργε νὰ τὸν ἀκούει.

Ὅταν ὁ Λαέρτης πέθανε, ἔφτιαξε ὁ Ὀδυσσεύς κάτω στὴν ἀμμουδιὰ τῆς θάλασσας ἓνα μνημεῖο σὲ σχῆμα πυρομίδας ἀπὸ πελεκημένη πέτρα, πού στὴν εἴσοδό τῆς στέκονταν δυὸ μπρούντζινα κοράσια. Ἐκεῖ, κάθοναν ὥρες πολλὰς μόνος του, σπὸν ἑαυτοῦ του βυθισμένος. Ἦταν τώρα πενήντα χρόνων καὶ τὰ χρυσὰ μπαυκλόμαλλα, πού εἶχαν οἱ θεὸς ἀγαπήσῃ, ἄρχισαν νὰ γκριζαίνουν.

Αὐτὸν τὸν καιρὸ ὀποχωρίστηκε ὁ Τηλέμαχος ἀπ' τοὺς γονεῖς του. Τὸ ἀνήσυχο αἷμα τοῦ πατέρα κλωροῦσε μέσα του κι ἐξ ἄλλου δὲν τοῦ ἄρεσε ἡ δυσάρεστη ἀτμόσφαιρα σὸ σπίτι. Ἔτσι ἔσμιξε μὲ θαλασσοπούς ἀπ' τῇ Φοινίκη, πού ἔμεναν ἀραγμένοι σὸ νησί σὸ ἀνοικτὸ πέλαγο, περιμένοντας γιὰ ταξίδι.

Κι ἀπ' τὸ σπίτι ψηλά, ἀπ' ὅπου μπορούσε κανένας νὰ ἰδεῖ ἀπ' ἐκεῖνη τὴν πλευρὰ ν' ἀπλώνεται ἡ θάλασσα πέρα ἀπ' τοὺς πυκνόδεντρους λόφους, κοίταζε ὁ Ὀδυσσεύς τὸ καράβι πίσω. Ἦταν γὰρ ἀλλήλη καὶ πολλὰς μέρες ἔσπεκε σὸ ἴδιον μέρος τοῦ ὀρίζοντα· μετὰ, ὅταν ἡ ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας σκοτείνιασε ἀπ' τὸ φρέσκο ἀγέρι, ἄ-

πλώσει ἀστραφτερά πανιά καὶ ξεκίνησε γιὰ τὶς περιπέτειες τοῦ ἀγνώστου.

Πολλὰ χρόνια εἶχε ὁ Ὀδυσσεύς ἓνα μικρὸ, γαλάζιο κοχύλι ἀπ' τὸ νησί τῆς Καλυψῶς. Ἐκεῖ εἶχε καθίσει ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν ἀκρογιάλι κι εἶχε κοιτάξει μὲ λαχτάρα στὸ βάθος μακριὰ, πάνω ἀπ' τὰ κύματα ποὺ πιτσιλίζαν σπάζοντας. Τότε ἔπαιξε τὸ χέρι του στὴν ἄμμο κι ἔπιασε τὸ μικρὸ κοχύλι. Ἀπὸ τότε τῷ φερνε πάντα κοντά του σὰν θυμητάρη τῆς γλύκας ἀπ' ἐκεῖνες πὶς ὥρες. Πάλι, ὅταν μετὰ τὴν καταιγίδα, ποὺ κατακοιμάπιασε τὴ σχεδία του, μέρες ὁλόκληρες κολύμπανε στὴ θάλασσα, τὸ κοχύλι ἦταν μαζί του δεμένο στὴ ζώνη.

Ἡ Πηνελόπη παρατήρησε σὲ λίγο τὸ μικρὸ πράμα καὶ τὸ πόσο τοῦ ἦταν ἀγαπητό.

— Ἀπὸ ποῦ ἔχεις αὐτὸ τὸ κοχύλι; τὸν ρώτησε.

— Τόχω ἀπ' τὸ νησί τῆς Καλυψῶς.

— Ἐπὶ καταλαβαίνω πόσο σοῦ ἦταν αὐτὴ ἀγαπητή.

Συγκράτησε τὴν ἀνυπομονησία του. Ὅχι, εἶπε, δὲν καταλαβαίνει τίποτα, τὰ παίρνεις ὅλα ἀνάποδα. Πέταξε τὸ ἐργόχειρό της κάτω καὶ πῆγε πρὸς τὴν πόρα. Γυναῖκα φῶναξ' αὐτὸς πίσω της, δὲν θέλουμε νὰ συνεννοηθοῦμε. Πρέπει ὁ δαίμονας τῆς δυσπιστίας νὰ φωλιάσει μέσα μας; Ἀλλ' ἐκεῖνη ἔκλεισε τὴν πόρτα πίσω της σιωπηλῇ.

Τὸ βράδυ πρὶν πλαγιάσει ἔβαζε ὁ Ὀδυσσεύς τὸ μικρὸ κοχύλι πάνω στὸ περβάζι κοντὰ στὴν κλίνη του. Ἀλλὰ ἓνα πρωὶ τὸ κοχύλι ἐξαφανίστηκε. Ἐψαξε παντοῦ, ἐνῶ ἡ Πηνελόπη τὸν παρατηροῦσε σιωπηλὰ, κι ἐπειδὴ δὲ τὸ βρῆκε, φῶναξε ὅλους τοὺς ὑπηρέτες του καὶ ὑποσχέθηκε ἑκατὸ χρυσὲς δραχμὲς σ' ἐκεῖνον ποὺ θάβρισκε τὸ κοχύλι.

— Χρειάζομαι κι ἄλλες ἀκόμα ἀποδείξεις, εἶπε ἡ Πηνελόπη, φαίνεται τὸ πράγμα, πόσο ἐσύ δηλ. κρεμιέσαι ἀπ' ὅλα, ὅσα σοῦ θυμίζουν τὴν παστρική.

Τότε πὸν ἔπιασ' ὁ θυμός. Δὲν ἦταν παστρική· αὐτὴ μὲ βοήθησε στὰ χρόνια τῆς ἀνάγκης καὶ θὰ τὴν εὐγνωμονῶ.

— Εὐχαριστῶ, ξέρω γιὰ ποῖο λόγο, εἶπε ἡ Πηνελόπη μ' ἓνα ἄσχημο χοιμόγελο.

Ὁ Ὀδυσσεύς πρόσεξε πόσο ἐχθρική φάνηκε σ' ἐκεῖνη τὴ ματιά της κι ἡσύχασε. Δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, εἶπε, ἀλλὰ δὲ θ' ἀφήσω τὴν ἀγιότητα τοῦ πόνου μου νὰ λερωθεῖ.

Τώρα ἔμεινε μέρες ὁλόκληρες μονάχος κάτω στ' ἀκρογιάλι ἀνάμεσα σιτοὺς σκόπελους. Στὶς σχέσεις του μὲ τὴ θάλασσα εἶχε συμβεῖ μιὰ περίεργη ἀλλοιγία. Στὴν ἀρχή, μετὰ τὸ γυρισμό, δὲν ἤθελε νὰ δεῖ νερό, σ' αὐτὸ ποὺ τόσο ὑπόφερε. Τότε εἶχε τὴ συνήθεια νὰ λέει, εὐτυχισμένος εἶσαι κεῖ ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὸ κουπὶ ποὺ κουβαλᾷς στὸν

ὦμο σου τὸ παίρνουμε γιὰ φτυάρι. Τώρα ἀγάπαγε τὴ θάλασσα ξανά καὶ κάθονταν στὰ βράχια κι ἄκουγε πρσισχυτικὰ τὸ μεγάλο θόρυβο ποὺ κάνουνε πὰ κύματα ποὺ σπάζουν καὶ ποὺ τοῦ φούντωναν μέσα του ἓνα αἶσθημα γλυκοῦ πόνου γιὰ τὴ συμριφιά του.

Καὶ τότε ἔπρεπε νὰ σκεφεῖ: Πὼς ὅλα ἔχουν ἀλλάξει: ἐκεῖ πάνω στὸ νησί λαιχταροῦσα γὰ γυρίσω στὴν πατρίδα μου· καὶ τώρα ποὺ ἦλθα, κάθομαι στὴν ἐρημιὰ τῆς ἀκρογιαλιάς, ἀνάμεσα στὶς ξεβρασμένες σανίδες τῆς φουρτουνάς καὶ νοιώθω τὴ νοσταλγία γιὰ μιὰ ἀπατριδοσύνη.

Ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ λάμψη φωτίστηκαν μέσα στὸ εἶναι του ὅλες οἱ περιπέτειες τῶν εἴκοσι χρόνων. Καὶ καθὼς τὸ σβυσμένο του μάτι ἔβλεπε τὸν ὀρίζοντα, ψιθύριζαν τὰ χεῖλη του, μόνο γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὴν ἀθάνατη ἀθιβολή: γιὰ τὸ μάλωμα τῶν βασιλιάδων, γιὰ τὸ νυχτερινὸ καραβοτάξιδο ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ στενὰ καὶ γιὰ τὰ νησιὰ μὲ τὶς Νύμφες.

ANNA PARIANOY

ΜΑΡΤΗΣ

Ἔχοντας τίποτα
ξεκινώντας γιὰ κατὶ
ἀναρωτιέμαι ἂν
τὰ τρέχοντα χρόνια μας
θὰ πᾶνε χαμένα.
Ἀναρωτιέμαι μήπως
ἦταν τυχαῖο γεγονὸς
ἢ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι
δημιουργήσαμε τὴ δυστυχία μας.
Ἀναρωτιέμαι γιατί
μᾶς περιμένει μαζὶ
τόση βροχὴ τόσο σκοτάδι.

ΑΠΟΨΕΙΣ

Πνευματική αμβλύτητα

Πάντα μερικά χρόνια αφ' ότου οι εκπρόσωποι τής μεταπολεμικής ποίησης εκδίδουν συγκεντρωμένη τή δουλειά τους, καί τὸ φαινόμενον πάει νὰ πάρει τελικὰ τὸ νόημα μιᾶς συνηθισμένης έκδοσης «ἀπάντων» ἢ περίπου, δηλαδὴ χωρὶς καμμιά ἀναθεώρηση ἐκείνων ποὺ εἰπώθηκαν ἀπὸ ξαριχῆς ἢ παρασιωπήθηκαν ἀπὸ τὴν κριτική. Ἀλλὰ ὁ καιρὸς ἐπείγει πάντοτε, ὅσον ἀφορᾷ τὴ γνώση καὶ τὸν προσανατολισμὸ μας πᾶνω σ' ὅτι οὐσιαστικὸ προσφέρεται ἀπ' ἡν τέχνη μας, καὶ πρέπει κάποτε νὰ ἐπισημανθεῖ ὀριστικὰ ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ποίησης «τῆ ἀπουσίας» τῆς ραθυμίας καὶ τῆς ἀνεπάρεγκας μιᾶς ἐπισημοποιημένης πνευματικῆς κᾶστας.

Ὅταν παρουσιάστηκε ἡ μεταπολεμικὴ ποίηση, ὁ σάλος ἄρκετῶν ἀκόμα «ἡχηρῶν» κ' ἡ αἰώρηση πᾶνω ἀπὸ τὸ πρᾶγμα —στὰ «μεγάλια» καὶ παραχρημένα θέματα (καὶ βέβαια ὑπῆρξαν ἐξαιρέσεις)— τὴν ἔθεσαν ἀντιμέτωπη μιᾶς παραιδεδομένης αἰσθητικῆς κατάστασης. Κι ὄντας ἀνίσχυρη, χωρὶς περιοδικὸ τύπο χωρὶς θεωρητικούς τῶν αἰσθητικῶν τῆς ἀξιών καὶ χωρὶς πνευματικὴ ζωὴ προχωρημένη, πέρασε στὸ περιθώριον. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ χαρακτηριστικὴ στάθηκε ἡ ἐπίγνωση τῶν ἴδιων τῶν ποιητῶν ποὺ συχνὰ μοίρασαν τὰ βιβλία τους σὲ γνωστούς χωρὶς νὰ τὰ κυκλοφορήσουν. Μιλᾶμε βέβαια γιὰ τὴν μεταπολεμικὴ ποίηση ποὺ εἶπε κάτι πέρα ἀπὸ τὴν πρᾶγούμενη: τὴν προσγειωμένη ὄραση στὴν μεταπολεμικὴ πραγματικότητα —κι ὄχι γιὰ τοὺς μεσοπολεμικοὺς οὐραγούς, αὐτοὺς ποὺ μόνο ἀπὸ χρονικὴ σύμπτωση θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει μεταπολεμικοὺς ποιητὲς.

Μὲ τὸν καιρὸ ὥστόσο κάτι ἄλλαξε. Πρῶτα γιατί παρουσιάστηκαν κάποιες φωνὲς συνήγορες κ' ἔπειτα γιατί ἡ προχιά τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης πρόωρα μὲς στὴ δραματικότητά της ἐξάντλησε τὸ διάστημά της. Οἱ λόγοι ἔτσι ποὺ υπαγόρευσαν πιθανότατα τὴν συγκεν-

τρωμένη έκδοση του έργου τους, (συναίσθηση πώς ή περιοχή τους υπήρξε αρκετά έντοπιισμένη, χρέος τους να δοθεί στη δημοσιότητα ένα έργο άγνωστο σχεδόν) —λόγοι που κατά βάθος συνιστούν μια καυτή διαμαρτυρία για την γενικότερη κατάσταση—, κινδυνεύουν τελικά να παραγνωριστούν μαζί με' ολόκληρη την προσφορά τους, μέσα στη νηφαιότητα και τον ίσοπεδωτικό χαμομηλισμό της πνευματικής μας κατάστασης.

Ἡ παθολογία μιᾶς περίπτωσης

Ἡ αδυναμία του να συλλάβει τὸ γενικότερο χῶρο μέσα στὸν ὁποῖο ἐνεργεῖ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικότερα γνωρίσματα τῆς ἀνωριμότητας τοῦ αἰτόμου. Τὸ παιδί π.χ., ποὺ ἀντιπροσωπεύει μιὰ φυσιολογικὴ κατάσταση ἀνωριμότητας, θεωρεῖ τὸ κάθε τι με' τὴν ὑποκειμενικὴ ἀποκλειστικότητα, ὥστε νὰ ἐννοεῖ —αὐτόματα— τὸν ἑαυτό του ἄρχοντα τοῦ σύμπαντος. Χωρὶς μιὰ δυνατότητα ἀπόκτησης ἀντιμενικότερης ἀντίληψης, ἀποφασίζει με' φανατικὴ ἀπαίτηση τὴ διαχείριση τῆς ὁλότητας, σὲ βαθμὸ ποὺ ἡ θέληση νὰ ὑποκαθιστᾷ κάθε στοιχεῖο ἡθικῆς. Κάποτε ὥστόσο τὸ παιδί —ὅσοτε ἀπὸ δεδομένο γιὰ τὶς φυσιολογικὲς περιπτώσεις χρονικὸ διάστημα— ξεπερνᾷ τὸ στάδιο αὐτὸ καὶ παύει ν' ἀπαιτεῖ τὴ ρύθμιση τῶν πάντων βάσει τῶν διαθέσεων καὶ βλέψεων του. Ἀλλ' ἡ ἐξέλιξη δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὰ καὶ πάντα αὐτὴ. Συμβαίνει δηλαδὴ καμμιά φορὰ μιὰ ἐμμονὴ στὴν παιδικότητα —εἴτε με' τὴ μορφή μιᾶς ὑποχονδριακῆς κατάστασης εἴτε με' τὴ μορφή μιᾶς παρανοϊκῆς κατάστασης— σὲ ἡλικία ἐξαιρετικὰ προχωρημένη, με' συνέπεια —ὅταν δὲν γίνεται μιὰ ἑγκαιρὴ διάγνωση— νὰ παραχωροῦνται αὐξημένες ὕλικες δυνατότητες στὸ ἄτομο, σύγχρονα με' τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια ἀντροπῆς. Μποροῦν νὰ γίνουν τότε πράγματα ἀρκετὰ περίεργα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀλλοπροσαλλοσύνη καὶ τὸ εὐτράπελο στοιχεῖο τους.

Ἀναφορικὰ με' τὴ δεύτερη περίπτωσι «ἐμμονῆς» ἀποτελεῖ μᾶλλον ὑπόθεσι γνωστὴ ἡ παλιτεία ἐνὸς ἀνθρώπου παρανοϊκῆς ἐκτροπῆς, τῶν μεταπολεμικῶν γραιμμάτων, ποὺ δριμύς καὶ μολονταῦτο κατὰ βάθος ἄκακος εἰσώριμισε καὶ πάλι στὴ δημοσιότητα, ὅπως περίπου πρόπερσι μες στὴ Βουλὴ. Ἄν ἐρευνούσαμε ὥστόσο τὴν περίπτωσι κάπως βαθύτερα —καὶ συμπονετικὰ— θὰ εἶχαμε ἀνάγλυφο τὸ δράμα ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἔπαψε οὔτε σπιγμὴ νὰ παίρνει σοβαρὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἀπὸ τὸ πρῶτο του φανέρωμα διαφάνηκε ἡ φαρισαϊκὴ του ὑποδομή, στὴ συνέχεια ἀπογυμνώθηκε ἀπὸ τὰ κατὰλοιπα τῶν προσχη-

μάτων του, καὶ τελικὰ ἀντιμετώπισε τὴν περιφρόνηση ὁλόκληρης τῆς λογοτεχνικῆς γενιᾶς του. Τὸ δράμα ἔστω μίᾳ φύσης ἀνευρέσιμης ποὺ ἡ κενότητο τοῦ προβληματισμοῦ τὴν ἔφερε ὡς τὴν ἀποδοχὴ μίᾳ ἄρνησης ἀνεκδιήγητης καὶ μόνο της σημάδι — ἔστω πενιχρῆς — ὀριμότητος ἀποτελέσει ἢ κάποιοι τελικὰ ἐπίγνωση τῆς χρεωκοπίας της σὲ τὸν χώρο τῆς λογοτεχνίας καὶ ἡ ἐνστικτώδης τὸ πιθανότερο στροφή πρὸς τὸν «πορθένον» χώρο τῆς πολιτικῆς.

Ἡ δίκη τῶν Ρώσων συγγραφέων

Ἡ δίκη τῶν Ρώσων συγγραφέων Σινιάφσκυ καὶ Νιτάνιελ θέτει μιὰ σειρά ἀπὸ ἐρωτήματα. Κατηγορία τους: ἡ δημοσίευση δυσφημιστικῶν κειμένων γιὰ τὴν κοινωνία τῆς πατρίδας τους στὴ Δύση· ποινὴ, καταναγκαστικὰ ἔργα γιὰ 5 καὶ 7 χρόνια ἀντίστοιχα στὸν καθένα· παρενέργειες καὶ ἀντίκτυπος, ἡ συμπαράσταση μίᾳ κάποιᾳ μερίδας τῆς ρωσικῆς νεολαίας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης τους καὶ ἡ διαμαρτυρία πνευματικῶν στελεχῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστερᾶς. Στὶς ἀντιδράσεις τῆς τελευταίας καθὼς καὶ πολλῶν ἀστῶν διανοουμένων ἀξίζει νὰ σταθοῦμε. Ἀπεναντίας ὁ δημοσιογραφικὸς θόρυβος ἄλλων συγκροτημάτων· προδίνει τὴν πρόθεση γιὰ ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος μὲ κριτήρια πολιτικῆς προπαγάνδας.

Στὴν περίπτωσιν λοιπὸν αὐτὴ ὑπάρχει πρόβλημα διαγωγῆς καὶ πρόβλημα δικαίου. Διαγωγῆς καὶ δικαίου τῶν καταδικασμένων, τοῦ κράτους τους καὶ τελικὰ τῶν ἐπιστήμων πιστῶν ἔξω ἀπὸ τὸ κράτος· ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα, ὅχι σὲ χωριστὰ ἐπίπεδα, ἀλλὰ ἀλληλένδετα. Γιὰ τοὺς δυὸ συγγραφεῖς, ἰναμίζομε, ὅτι τὸ δικαίωμα τοὺς τὸ παρεῖχε ἐσωτερικὰ ἢ πνευματικῇ τους συνείδηση καὶ ἐξωτερικὰ ἢ κατοχυρωμένη μετασταλινικὴ πραγματικότητα στὴν ἰδεολογία τῆς χώρας τους. Ἡ διαγωγή τους ἐπίσης ἀπέναντι τοῦ συγκεκριμένου θέματος, ἀφοῦ ἔδεν ἀποτελοῦσε ἄρνηση καὶ προδοσία καὶ ὁμολογήθηκε κατὰ τὴ δίκη ἢ κατὰ τὴν πρόθεσιν, ἔπρεπε νὰ κριθεῖ τελικὰ ἀπὸ τὴν ἀξιόπιστία καὶ τὴν συνακόλουθὴ ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία τῆς μαρτυρίας τους μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ἐκφράζονται. Ἡ παρέμβαση τοῦ κράτους σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν παρελκύει ἑμμεσὰ τὸ θέμα, γιατί, καθὼς τὸ μεταφέρει στὸν τομέα τοῦ ποινικοῦ ἀδικήματος, πρὸ δικαίου ἢ τῆς γνώμης τῆς κοινωνίας, ποὺ σ' ὁποιοδήποτε χώρα καὶ καθεστώς πρέπει νὰ εἶναι ὁ μοναδικὸς τιμητὴς τῶν πνευματικῶν πράξεων. Ἐκτὸς ὅν ἡ ποινικὴ διαδικασία ἀποτελεῖ πρόσχημα γιὰ τὴν πολιτικὴ δίωξιν· Καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἀνοίγεται μιὰ ὀδυνηρὴ ἀμνηστία

για τὸ καθεστῶς. Ἡ νὰ στερεώσῃ ἀδιόσειστα τεκμήρια γιὰ μιὰ πολιτική δίωξη τῶν συγγραφέων «ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ». Ἡ νὰ ἀμολογήσῃ καθαρὰ τὴν ἀδυναμία του νὰ ἀνεχθεῖ ἢ νὰ ἐλέγξῃ τὶς φιλελεύθερες τάσεις τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὅπως μὲ σχετικὰς ὁλομέλειες, ἐπίσημα τὶς διακήρυξε· καὶ εὐθύνη γιὰ τὴν μὲ τὶς διακηρήξεις ἐκεῖνες ἀπελευθέρωσε συνειδήσεις ποὺ τῶρα ἀναγκάζεται νὰ τὶς φινώσει, δηλ. δημιούργησε θύματα ποὺ τὰ τιμωρεῖ· (τὸ κράτος, μ' ἄλλα λόγια, ἐκταναγίνεται· Κρόνος καὶ καταπιρῶγει τὰ παιδιὰ του). Τρίτος δρόμος δὲν ὑπάρχει.

Ἀπ' αὕτῃ τῇ σκοπιᾷ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι παρήγορη ἡ διαφοροποίηση —καὶ ὥς τὸ τανίσουμε— ἡ τὸ λήμῃ κορυφαίων διανοουμένων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστερᾶς. Καὶ ὥς μὴν αὐταπατιώμεθα: ὁ κόσμος ξέρεῖ νὰ δισοσπέλλει μιὰ διαμαρτυρία λ.χ. τοῦ Ἀραγκόν ἀπὸ κείνῃ τοῦ Καϊσίλερ). Εἶναι, γιὰ πρώτη φορά, δικαίωμα καὶ διαγωγή ἐλεύθερων συνειδήσεων. Καὶ εἶναι δείκτης γιὰ τὶς μεγάλες μάζες τῶν πιστῶν τοῦ ἀλλόθῃτου τάχα τῆς κεντρικῆς παγκόσμιας ἡγέσιος τῆς δοσιμένης ιδεολογίας τους· δὲ μπορεῖ παρὰ κάτι νὰ σαλεύει μέσα τους στὸ μέλλον γιὰ ποιοὺ ἐλεύθερους προβληματισμούς, καὶ στάσεις.

Καὶ τέλος μιὰ θλιθερὴ παραφωνία. Ἡ ἐλληνικὴ πνευματικὴ ἀριστερὰ γιὰτὶ, ἀπὸ ποιά παλινδρομία ἢ φοβία, «μουδιάζει,» ὑπογράφει καὶ ἀποσύρει τὴν ὑπογραφή της καὶ τελικὰ σιωπᾷ; Τὸ θέμα ἄλλωστε δὲν ἀνήκει στὰ μεγάλα διλήμματα, ὥστε νὰ ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ διακύβευση τάχα τῆς ριζικῆς της ταποθέτησης. Καὶ ὅμως ἀποτελεῖ ἕναν ἄκμονα πάνω στὸν ὁποῖο δοκιμάζεται τὸ δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης διαπάλης τῶν ιδεῶν μέσα σὲ ἓνα κόμμα· καὶ τελικὰ μπορεῖ καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἀνοίξῃ ρωγμὲς στὴ χρόνια στατικότητα καὶ τῇ δυσκαιμψίᾳ ἐνὸς ιδεολογικοῦ σχήματος.

Ὡς τότε θὰ μᾶς λείπει καὶ ἡ στοιχειώδης τόλμη γιὰ χειραφέτηση;

Ἑλλειψη σοβαρότητας

Ἡ τοπικὴ εἰδησεογραφία ὑπῆρξε σαφής.

«Τὴν παγκοσμιῶς ἀναγνωρισμένην ἡθοποιὸν Ζὰν Μορώ, περαστικὴν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαρχίαν μας χάριν ἀναψυχῆς, μετὰ τοῦ γνωστοῦ Ἑλλήνου Ζαῖν—πρεμιέ, ἐπεσκέφθη φιλοφρόνως ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Ἑπαιρωτικῶν Μελετῶν, πρακελλμένου νὰ τὴν δεξιωθεῖ εἰς τὸ μέγαρον τῆς ὁδοῦ Κλασπρυσόγια καὶ νὰ τὴν ξεναγήσῃ εἰς τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἡθοποιοῦ, τὸν κ.

πρόεδρον ἐδέχθη εἰς σύνταμον ἀκρόασιν ὁ ἑλλην συνοδός τῆς κ. Ρουμπάνης». Κάπως ἔτσι.

Ἀντιμετωπίζουμε μὲ πολλή δυσπιστία τὴν εἴδηση. Ἀκόμη πιὸ ἀνεύθυνες μᾶς φαίνονται οἱ πληροφορίες τῶν ἡμιεπισήμων κύκλων τοῦ περιβάλλοντός του. Σύμφωνα μ' αὐτὲς ὁ πραγματικῶς πολύστροφος καὶ ἐνθουσιῶδης πρόεδρος σήμανε τόσχα ἑκτακτὴ συνεδρίαση. Κατ' ἄλλους ἡ πρωτοβουλία ἀνῆκε στὸν ἐπικεφαλῆς τοῦ Κινηματογραφικοῦ συνεργείου τῆς Ἑταιρείας. Βιαστικῶς ἔγινε ὁ εὐπρεπισμὸς τοῦ καλλιμαρμάρου, ὅπως θὰ ἔλεγε τέως δήμιρχος, μεγάρου. Ἀκολούθησε κατάλληλη διάταξη καὶ ξεσκόνισμα κάθε λογῆς ἀντίκας, ἀπὸ τὶς «φιλντισένιες» κασέλες ὡς τὶς τοπικὲς φορεσιές. Μάλιστα ρίχτηκε καὶ ἡ ἰδέα, μιὰ ὁμάδα ἐθελαντριῶν, ντυμένη τὶς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὲς ἀπ' αὐτὲς, νὰ παραταχθεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα κι ἀπάνω σὲ σχῆμα ταμπλῶ—νινάν· στὸ ὕψος τοῦ κεφαλόσκολου ἢ κορυφαία θὰ κρατοῦσε τὴν καθιερωμένη ἀνθοδέσμη. Ἐιδῶ ἡ συνεργασία ὅλων τῶν εἰδικῶν, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐπικεφαλῆς γιὰ τὴ διακρίση, γιὰ τὴ λαογνωσία καὶ γιὰ τὶς παραστάσεις, ὑπῆρξε συντονισμένη. Στὸ τζάκι ἔκαιγε φωτιά τοῦ παλιοῦ καιροῦ· καὶ δίπλα στὰ μπάσια μὲ τὶς φλοκωτὲς ἔτοιμα τὰ ἀφεψήματα καὶ τὰ δυναμωτικά γιὰ ὅλες τὶς ἡλικίες. Ἐκεῖ ὁ τελετάρχης, κρατῶντας τὸ στιχάρι μὲ τὶς ὑπογραφὲς τῶν ὑψηλῶν ἐπισκεπτῶν· ἐκεῖ καὶ ὁ νεαρὸς ἀρθρογράφος «ποῦ παρέχει ἐλπίδες» μὲ τὸ κοντύλι σπὸ χέρι, γιὰ τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς ἐπομένης. Στὴν αἴθουσα ὑποδοχῆς ἢ ἀπαρτία τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, μὲ πρῶτους κατ' ἐξάιρεση τοὺς γαλλομαθεῖς τῆς Συντροφίας. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινε καὶ μιὰ μικρὴ παρεξήγηση ποῦ γρήγορα ἀποσαθῆθηκε, ἀπὸ τὴν σύμπτωση ἄλλωστε τῶν περιπτώσεων. Ὑποστηρίχτηκε δηλ. πὼς ἡ προτεραιότητα ἔπρεπε νὰ δοθεῖ στοὺς πρόσφατα παραιτημοφορημένους, γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῶν τιμητικῶν διακρίσεων. Τὸ ζήτημα ρυθμίστηκε μὲ τὴν πατροπαράδοτη κατανόηση ποῦ τὴν τελευταία σιγμὴ φρονιμεύει καὶ τὰ πιὸ διαμαρτυρόμενα μέλη τοῦ δημοκρατικοῦ αὐτοῦ σώματός· καὶ ἡ ὁμήγουρη παραταγμένη περίμενε. Ὡσπου κατέφθασε ὁ κ. πρόεδρος μὲ τὶς δυσάρεστες εἰδήσεις.

Κατὰ τὴ γνώμη μας πρόκειται γιὰ πληροφορίες ἀνεξακρίβωτες καὶ ἀβάσιμες.

Ὁχι φυσικά, γιατί δὲν τὶς ἐπιβεβαίωσε ὁ εἰδικὸς παραλίμνιος διαπραγματευτὴς λαμπρῶν συμποσίων (ποῦ κατὰ τὴ δήλωση μετανόας του γίνονται, ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου), ὁ γνωστὸς ἄλλωστε καὶ σὰν γραφικὸς διανομέας βαρύνηχου περιοδικοῦ.

Ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἐξῆς σοβαροὺς λόγους:

α' Μιὰ διεθνὴς σπάρ δὲ μπορούσε νὰ διαπράξει μιὰ τέτοια χονδροειδὴ ἀπρέπεια σὲ περιοχὴ καὶ πρόσωπα «ἱστορικά», ποῦ ἀπέναν-

πί τους έδωξε συμπαθητική κατανόηση ακόμη και ο Καζάν.

β' Ένας πρόεδρος με πανελλήνια ακτινοβολία δέ μπορούσε να διακινδυνεύσει το κύρος του με την αμφίβολη έντύπωση ενός ίμπρεσάριου και μάλιστα πρόωρα, πολύ πριν δηλ. από την όργάνωση των κατακαιρινών έορτών της Δωδώνης.

γ' Μια πνευματική Έταιρεία δέ μπορούσε να διακυβεύσει την αξιοπρέπεια των συμβούλων της στα βλέμματα της σεμνής και ταπεινής έπορχίας μας και μάλιστα σε σαιζόν που ένας απ' αυτούς είχε αναισκουμπωθεί να λαλήσει για τους παλαιοκαιρινούς θεσμούς της· με αποτέλεσμα, από την πολλή σύγχυση, να έπιτιμηθεί «στα μαλακά» για μια άθλητη ποράλειμή του.

Άς είναι λοιπόν στο μέλλον πιο προσεκτική και πιο σοβαρή ή τοπική είδησεογραφία μας. Άν δέν έμπιστεύεται άλλους παράγοντες, τουλάχιστον να συμβουλευεται τους συγγενείς οργανισμούς. Την «Ηπειρωτική Έστία» λ.χ, πού, ζωή να 'χει, τη γέννησε και τη φάσκιωσε την Έταιρεία μας. Για το κύρος του Τύπου, φυσικά. Γιατί ο πρόεδρος και η Έταιρεία του ούτε καν πρέπει να έπιρεάζονται από τέτοιες ανεύθυνες διαδόσεις. Έμείς, τιμητές όταν χρειάζεται, σ' αυτήν την περίπτωση είμαστε συμπαραστάτες του.

Και έξ άλλου κατά τον ποιητή:

«Δέν άποδείχθηκε· άς πών να λένε!».

“Τάχα μās έξουθενωσαν,,

Συμπληρώνεται σε λίγους μήνες κι ο δεύτερος χρόνος λειτουργίας της Φιλοσοφικής Σχολής του τόπου μας· έπαμείνως ύπάρχει μια παράδοση. Και την παράδοση αυτή έρχεται να την προσεκτείνει και η ίδρυση της Μαθηματικής Σχολής. Έτσι δημιουργούνται οι βάσιμες προϋποθέσεις για την αύριανή ολοκλήρωση του τρίτου Έλληνικού Πανεπιστημίου. Προπορισκευή μακροχρόνια και έκτακτικές ανάγκες του παρόντος δικαιώνονται με σύνεση και έξασφαλισμένη προσπίκτη. Η σύνεση είχα έπιβάλει σωστά την άπαρχή με μια Σχολή μόνον· και την έξάρτησή της στα πρώτα της βήματα από την κηδεμονία του προοδευτικού Πανεπιστημίου του Έλληνικού Βορρά. Αύτη η χειραγώγηση διαχέτευσε κάποια διάθεση για αναγεννητική πνοή και στα σπελέχη της Φιλοσοφικής Σχολής μας. Δέν παύομε να προσδοκούμε από κείτη σπορά ενός νέου διαφωτισμού· και την εύχόμαστε να βλαστήσει στις συνειδήσεις των αύριανών έπιστημόνων μας.

Το θεωρούσαμε γεγονός κοινής παραδοχής. Και όμως, με πολ-

λή έκπληξη είδαμε νά κινεῖται στὰ παρασκήνια, μέ τίς όξειδωμένες κλειδώσεις του ό παλιός ύποπτος μηχανισμός. «Δισμαρτυρίες» άνυπόγραφες ή άνυπόγραφες τοῦ Τύπου, άγκαιρες όμιλίες άπό τόν άμβωνά καί άνόητοι ψίθυροι τών παρόδων μέ στόχους τήν έπιστημονική διδασκαλία. Καί τό τονίζομε· δέν βάλλονται, καν έπιστημονικές θέσεις, άλλα ή ἴδια ή έπιστήμη. Βάλλεται καί παραποιεῖται συκοφαντικά άπό άνειδίκευτους πιαρασυνάγωγους. Άπό ποῦ άντλεῖται συκοφαντικά αὐτοῦ τοῦ άνεπιτρέπτιου παραμβδτισμοῦ; Φοβαύμαστε ότι ή σκόπευση έρχεται άπό βαθύπεια καί πηγαινέι πολύ μακρύτερα. Ένθαρρυσμένη άπό τή θολή μεταπολίτευση τών τελευταίων μηνών, έρχεται σαν άντεπίθεση άπό τὰ τελευταία φυλάκια άμετανόητων καί πεισματικών όπισθοδρομήσεων. Σκοπεύεται έμμεσα ή μεταρρύθμιση επί πανεπιστημιακοῦ έπιπέδου καί άνσκινεῖται καί πάλι σκόπιμα, τή στιγμή μάλιστα πού ή ρέμησης ύστερα άπό τήν σκηνοθετημένη άναταραχή του για πολλές δεκαετίας, ό βυθός τών ιδεολογικών παθών. Καί έμμεσα σαν άθώς άμινός οὔτοῦ τοῦ μικροῦ όργίου διαλέγεται ή Έπιστήμη.

Άλλά οί πυρές άργά ή γρήγορα σβήνουν, μαζί μέ όποιαδήποτε σκοπιμότητα ή πρόληψη. Τά άλλα είναι έκ τοῦ πονηροῦ καί μάταια καί μάλιστα σέ μια έποχή καί περιοχή πού δέν γεννά άλλώστε Γαλιλαίους. Για τούς όψιμους ιεροξεταστές πάλι θά ταίριαζαν οί στίχοι:

Τάχα μάς έξουθένωσαν

μέ τó κατέγων τους οί γελοιωδέστατοι.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

I. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

(Κριτικό σχεδιάγραμμα)

Στην περιοχή της Τέχνης είναι πολλοί εκείνοι που βιάζονται για το σκοπό τους. Αυτό που τους απασχολεί είναι να μιλήσουν, να εκφραστούν. Τα μέσα δεν άπασχολούν γι' αυτούς δοκιμασία υπάρξεως, δε δημιουργούν ιδίγγους στο μέγα χάσμα που ανοίγει ο σεισμός της Τέχνης. Είναι η περίπτωση, η χαρακτηριστικώτερη ίσως, του Παλαμά. Για τους πιο εκλεκτικούς τα μέσα κι ο σκοπός υπάρχουν αναπόσπαστα. Δεν είναι όμως και λίγοι αυτοί που λιμνάζουν στα πρώτα, ανεπαίσθητως χάνουν το στόχο τους. Μόνον οι περισσότεροι ανένδοτοι, κι ανάμεσά τους ο κ. Παναγιωτόπουλος, κατορθώνουν την έναρμόνισή τους. «Όσοι» γράφει κάπου «κατοδικάζουν την ανεύθυνη ωραιολογία ονομασμένη δεν κατοδικάζουν μόνον εκείνο, τον ουσιαστικά τιποτένιο, που χρέος του είναι να παρουσιάσει σαν υπόδειγμα προς αποφυγήν ο κάθε τίμιος άνθρωπος. Μά κατακρίνουν την ανάγκη που νιώθει ο δημιουργικός κριτικός να εκφράσει το στοχασμό του, να δημιουργήσει το ύφος του το προσωπικό, να διασημάνει την ιδιαιτερότητα του, την κίνηση της ψυχής του, τον τρόπο του ν' αγγίζει το αντικείμενο κι υπερασπίζον το ισχυρωμένο, άσημο, κούφιο, πλοδαρό γράψιμο». "Έχουμε εδώ άρνητικά έστω, τη συμπίκνωση της αισθητικής του. Γιατί ό,τι σταθερά έπεδίωξε σ' έργο του το έργο είναι ο λόγος ο βαθύτατα μουσικός, ο καίριος, ο σφιγγής. Απεικονίζει σ' όλη τη μοικρά περίοδο της θητείας του στην τέχνη μια έφελτική προσπάθεια να μετουσιωθεί σε ποίηση με τα μονιμώτερα της χαρακτηριστικά. Στο αγώνισμα αυτό άποφασιστικά βραβεύουν ή κλασική του παιδεία κι ή θητεία που στο συμβολισμό. Η κλασική παιδεία είναι το μέγιστο μάθημα, το στέρεο βάθος, αυτή που διασώζει μέσα του τον άκέραιο σκοπό της τέχνης όχι πια μ' άς έποχής, κάθε έποχής. Ο συμβολισμός διευρύνει το ψυχικό χάος, το χεγίζει μουσικές φωνές, προσθέτει τη μαγική του επένδυση. Έτσι ή ποίηση βρίσκει το άληθινό της πρόσωπο, γίνεται ένα ψυχάλισμα ψυχής που ξεκινά άπ' τη λεπτή διεργασία του λόγου για να

καταλήξει στὴν ἀποφλοιώσή του. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πρόγματα οἱ ἀπαραίτητες ἀφορμήσεις. Τὴν εὐαισθησία του αὐτὴ ἰσπέναντι στὴν ἔκφραση, ποὺ ἀντικατοπτρίζει καὶ τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, ὑπηρετοῦν οἱ δυὸ πρώτες του συλλογές «Τὸ βιβλίο τῆς Μιράντας», τὰ «Λυρικά σχέδια» καὶ τὸ ἡεζὸ «Χάος καὶ ἄλλα πεζά». Ἕνας στίχος ἐσωτερικῶν κραδασμῶν καὶ ἀντικατοπτρισμῶν, ψιθυριστός, μουσικὸς προσπαθεῖ νὰ ζωγραφίσει ψυχικὲς ἀποχρώσεις. Γεμάτος διαφάνεια ἐκφραστικὴ καὶ εὐγένεια, κινεῖται μέσα στὸν ἴλαρό, μαγικὸ καὶ ὀδυνηρὸ συνάμα κόσμος τῶν φθαρτῶν πραγμάτων. Ψυχὴ ἐγκαταλελειμμένη στὴν ἐγκαρτέρησή της, γεύση πικρὴ ἀκκιζομένη, ἓνα θαυμάσιο παιδικὸ σύμπαν λειψουργεῖται, λαπτοφυές, μὲ ἀποκλίσεις ρομαντικὲς, αὐτοφυές ὅμως, μέρισμα ψυχικὸ τοῦ ποιητῆ, μεσπὸ οὐσίας ποιητικῆς, καὶ ἔρχεται νὰ τυλιχθεῖ μέσα μας ὅχι πιά μὲ λέξεις, ἀλλὰ μὲ πνοὲς λέξεων, εἰκόνες ὀνειρικές, ποὺ δὲν ἀποτυπώνουν τόσο τὸν ἐξωτερικὸ ἢ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο, ὅσο τὴν διόχυσή του. Ἴσως νὰ ναι μόνον αὐτό, μιὰ μέχρι μυστοῦ ὀστέων διόχυση, τῶν πάντων. Μιὰ ὀδύνη λυρική, ποὺ σπάνια φτάνει στὸ ἀδιέξοδο καὶ πιὸ πολὺ ἡδονίζεται μὲ τὴ μόνωσή της, μεταμορφώνει τὴν ψυχὴ σ' ἓνα σπήλαιον γεμάτο σταλακτῖτες ποὺ δίνουν στὸ λόγο μιὰ στιλπνὴν ὑγρότητα. Ποίηση, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ποὺ μὲ τὶς λέξεις της καὶ μὲ τὶς εἰκόνες της ἀκόμη θηρεύει τὸ ἀκαθόριστο, ποὺ μόνον τῆς φροντίδα εἶναι νὰ διαγεῖται καὶ νὰ γίνῃ διάθεση, νὰ περάσῃ μέσα μας σὰν μιὰ πνοὴ καταστάσεων. Ἡ ἀνθρωπιά της, ὁ εὐγενικός της στόχος ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν στὸ ἄτομο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περικορσκιμένο, σὺν τιμωρούμενα, ἀπογυμνώνουν τὴν πραγματικότητα καὶ τῆς ἀφαιροῦν κάθε τι ποὺ εἶναι ἔξω ἀπ' τὸ ψυχικὸ τοῦ κλίμα, καὶ ἡ ποίηση γίνεται ἔτσι ἡ προέκταση εἰκόνων καὶ καταστάσεων ποὺ περισσότερο ἔχουν τὴν ἀρχὴν στὴν καρδιὰ τοῦ ποιητῆ, ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος τῆς δίνει ἀπλῶς τὸ ἀπαραίτητο ὀπτικὸ πεδίο καὶ σὰν πνεῦμα Κυρίου ἐπιφέρεται ἐπάνω τῆς γῆς, ἢ, ὅπως γράφει σὲ κάποιο του ποίημα

Στὰ φύλλα ἐπάνω, στὰ νερά, στὰ κλώνια, στὰ πεζούλια,
στὸ ὑγρὸ τὸ χῶμα, στὶς σκεπές, στῶν δρόμων τὰ χαλίκια,
πέρασε ἀπόψε ὁ διάφεγγος τοῦ Κυρίου καὶ ἄσπρος ἴσκιος.

Στὸ μετογενέστερο ποιητικὸ του ἔργο, τὴν «Ἀλκυόνη», τὸν «Κύκλο τῶν ζωδίων» καὶ κυρίως, «Τὸ παράθυρο τοῦ κόσμου», ὁ λόγος ἀπεβάλλει β. θμηδὰ τὸ μουσικὸ τοῦ ἔνδυμα, πυρσικτοῦται γιὰ τὰ λυώσῃ μέσα του τὶς καινούργιες ἀγωνίες. Ἐκίνησε δειλὰ σὰν φωνὴ ἑνὸς μονοχκοῦ ἀνθρώπου καὶ κοιτέληξεν ἡ κραυγὴ τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νὰ χεὶ ζήσει κομίζει τὸ ποιητικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου γιὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ βάρος αὐτῆς τῆς μεσοβαλῆς, νὰ νιώσῃ πάσο δύσκολη

εἶναι ἡ μεταστροφή στὸ ἀντίκρισμα ἑνὸς κόσμου ποὺ συνήθως ἔπαιρνε πάντοτε τὴν ὑψὲς πῆς ψυχῆς ποὺ ἀρέσκονταν νὰ φλυαρεῖ τῇ θλίψει τῆς σὲ φθινοπωρινᾷ θάμπτῃ. «Τὸ παράθυρο τοῦ Κόσμου» σημειώνει τὴν ἀποφασιστικὴ ἀπελευθέρωση. Ἀπ' τὸ χωρὶς διαθλάσεις θαμπὲς παράθυρό του ὁ ποιητὴς ἀντικρύζει ὄχι πιά τὸν κόσμον του, ἀλλὰ τὸν κόσμον. Τὸ φῶς πέφτει ἐπάνω του κάθετο χωρὶς ἀνταύγεια. Τὰ πράγματα γυμνὰ κ' αὐτά, χωρὶς ἀπαχρώσεις. Μέσα του ἔχουν ἀνέκκλητα πιά διαγραφεῖ οἱ πιτυχώσεις τῆς φρίκης, ὁ στίχος ἀποτυπώνει τὴν καταλυτικὴ λάβα τοῦ τρόμου ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸν τερατώδη μας κόσμον. Ὁ ἀνερμήνευτος Κύριος, ποὺ ὁ διάφειγος ἴσκιος του κάποτε σκέπαζε τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ, τῶρα μᾶς κοιτάζει ἀπὸ ψηλὰ. Γύρω του ἡ ἀνατροπὴ κι ἀνάμεσά της ἡ κραυγὴ, ἡ δισμαρτυρία. Γιατί

Οἱ ἵπποπόταμοι νομοθετοῦν.

Οἱ ἵπποπόταμοι χτυποῦν τὰ σήμαντρα τοῦ κινδύνου.

Οἱ ἵπποπόταμοι ἐρμηνεύουν τὰ κλισσικὰ κείμενα.

Οἱ ἵπποπόταμοι φωνάζουν καὶ κροῖουν.

Αἰσθανόμαστε τὴ δύναμη καὶ τὸ ρῆγος τῆς ἀλήθειας ποὺ δὲν ναρκισσεύεται πιά μὲ τὴν ὁδὴν. Ἀποτοξινωμένος ἀπὸ παραπλανητικὰς ψευδαισθήσεις, φορτισμένος μὲ τὸ συσσωρευμένο ἄγχος τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, θὰ ὁδοιπορήσῃ τὸ αὐχμηρὸ ἔδαφος τῶν ἐγκοσμίων. Ἡ λέξη βρίσκει πάντοτε τὸ στόχος τῆς χωρὶς νὰ τὸν περιχαρᾶκῶνι, ἡ μουσικὴ ἀκοθαρσιεῖ ἐκτονῶνεται κι ἡ εἰκόνα κινεῖται σὲ αὐστηρότερα περιγραφικὰ πλαίσια. Οἱ στιγμὲς τῆς κάμψης δὲ θὰ λείψουν, βέβαια, κι ἡ ἀπόγνωσις θὰ ζητήσῃ μιὰ ἔξοδο σωτηρίας στὴ νοσταλγία γιὰ τὸ ἀγγελικὸ φῶς τῆς ποιήσεως, γιὰ ἓνα πορθητικὸ ξανακοίταγμα τοῦ κόσμου:

Ποίηση.

ἄναιρε τὸ φρούγανό σου

καὶ γάμε νὰ ζεσταθοῦν τὰ μάτια μας,

νὰ κοιτάξουν τὴν πλάση.

Κατολαβαίνομε, αὐτὲς πὰ δὲν εἶνα πόρτες ἐξόδου, ἀλλὰ πόρτες ἐπιστροφῆς στὸν ἐφηβικὸν κόσμον, στὴ μαγγανείᾳ τῆς μνήμης. Ἡ ἀναρρίχηση αὐτὴ τῆς νοσταλγίας καρδακεῖ πάντοτε γιὰ νὰ σκορπίσει τὴν εὐδία της:

Ἀπόψε βρέχει.

Νερὸ φιλικόν, ὅλο σπῆτι.

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ συνομιλοῦμε,

ν' ἀφήνοιμε τὰ χέρια μας

σὲ μιὰ σιωπηλῇ περιπέτεια.

Θέλω να κλάψω και δὲ μπορῶ.

Θέλω να κλάψω γιὰ σένα, γιὰ μένα, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ βραχὴ τὸ φιλικό πρόσωπο, ἡ ψυχικὴ γαλήνη. Κάποτε ξυπνοῦσε στὸν ποιητὴ τοὺς κόσμους τῆς φαντασίας καὶ τὸν παρσκινοῦσε σὲ καταστάσεις οὐερικῆς. Τώρα ὅμως, καθὼς καὶ ὅλα τὰ σύμβολα τοῦ παλίου καιροῦ, σπᾶνει ἀδύναμη. Ὁ πόνος στέρεψε, τὰ δάκρυα στέγνωσαν. Ἡ φροντίδα γιὰ τὸ στίχο τὸν ἀφάγο, τὴν κείριαν λέξη δὲ θὰ λείψει ποτὲ. Διακριτικὴ ὅμως. Μέσα στὶς λέξεις ὁ καυτὸς πυρήνας τῶν πραγμάτων, ὅχι οἱ μουσικὲς διαχύσεις τους. Μέσα στὸ στίχο ἀαδαίνει ἡ ροιχοκοκκαλιὰ τῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας, ὅχι ἡ τροπικὴ βλάστηση εὐγενικῆς ὁδύνης. Δὲ μπόρεῖς εὐκολα νὰ διηγάφεις τὴ Χιρσφίμα, ὅτι ἔγινε. Δὲ μπόρεῖς εὐκολα ν' ἀκυρώσεις τὰ μέλλον, ν' ἀγνοήσεις τὸν ἄνθρωπο —πρὸ πιντός αὐτόν.

Στὸ ἀφηγητικὸ τοῦ ἔργο, μέσα στὰ πιὸ οἰκεῖο γι' αὐτὸν κλίμα, ὁ συγγραφέας θὰ προεκτοθεῖ καὶ θὰ ἐνώσει τοὺς κραδασμούς του μὲ τὸν κόσμον τῆς καθημερινῆς ἐμπειρίας, τὸ ἔπος καὶ τὰ εἶρα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχὴ καὶ ἐδῶ θὰ συμπλεσθεῖ μὲ ἔκδηλη τὴν ἐπίδραση τοῦ συμβολισμοῦ, γιὰτὶ ἡ πρώτη τοῦ ἀφηγηματικῆς ἀπόπειρα, «Χὰς καὶ ἄλλα πεζά», ποὺ ἔγινε δεκτὴ μὲ τόσους ἐπαίνους, πορ' ὅλη τὴν αὐτοβιογραφικὴν ἀφετηρία του καὶ τοὺς πρώτους ἀγκισμούς ὁδύνης, στὴν πραγματικότητά εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐντεταγμένη στοὺς ἐκφραστικούς χώρους τῆς ἐποχῆς. Ὁ μῦθος εἶναι ἡ ἀφόρμηση, τὸ ἐπέθετο στοιχεῖο. Ἐκεῖνο ποὺ σχεδὸν γίνεται αὐτοσκοπὸς εἶναι ὁ λόγος, τὸ ἀνάερο λάνισμά του, ἡ μουσικὴ του μεταστοιχείωση. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ἐπιθέσεις, μὲ αὐξανόμενη ὅμως θεματικὴ ἀντιστοιχία, θὰ συνεχιστοῦν καὶ στὸ ὑπόλοιπο ἀφηγηματικὸ τοῦ ἔργο μὲ σημαντικώτατη κατὰκτηση τῇ «Χαιμοζωῇ», ὑπόδειγμα ὕφους, ποὺ βγαίνει μέσα ἀπ' τὶς αὐτοφεύς ρίζες τοῦ χρονικοῦ, γιὰ νὰ μετουσιωθεῖ σ' ἓνα καθαρῶς προσωπικὸ καὶ μνημειῶδες ἐπίτευγμα. Ὁ μῦθος ὅμως τώρα κερδίζει καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος. Ὁ κόσμος τῆς χρυσῆς ἐφηβείας, ποὺ ἀνδρῶνεται στὴν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφή ξυπνάει μέσα στὸ μυθιστόρημά του «Ἀστροφραγυλιά». Στὸ «Οἱ δυὸ κι οἱ νύχται» ἀναδιπλώνονται ὅλες οἱ ἀποχρώσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, ποὺ εἴτε μένει ἀτελέσφορο γιὰ νὰ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ χειροναμίες γελοῖες, εἴτε βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητῶς μᾶς ὑποσκάπτει γιὰ νὰ μᾶς φέρει στὸ χεῖλος τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου, καὶ τὼ ὅμως ἀπ' αὐτὰ κυλοῦν τὰ ὑπόγεια ρεύματα ποὺ σὰν τὴ μοῖρα τὰ σέρνουμε μέσα μας καὶ στὴν οὐσία αὐτὰ ὑπάρχουν, ὅχι ἐμείς, ἐμεῖς εἴμαστε τὰ νευρόσπαστα, οἱ μηχανεὲς τοῦ

χάους. Ἡ πικρὴ γεύση τῆς ζωῆς μέσα στίς φτωχογειτονιές, οἱ μικρές ιστορίες τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ποὺ μετεωρίζονται ἀνάμεσα στὰ ὄνειρα καὶ τὴν στυφὴ πραγματικότητα, γιὰ νὰ πάρει ὁ καθένας τὸ δρόμο τοῦ πατρῷμου του, βρίσκει τὴν ζωντανὴ τῆς ἔκφραση στὴ «Χαιμοζωή». Στὰ «Ἑπτὰ κοιμισμένα παιδιὰ» μεταφερόμαστε στὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων γιὰ νὰ ζήσουμε τὴ γνήσια ἀγνότητα καὶ πίστη τῆς, πορὰλληλα ὁμως καὶ τὴν ἐκτόνωσή της, τὴν ἀποψίλωσή της. Ὅ,τι πρὶν ἦταν ἀληθινό, τώρα γίνεται κίβδηλο. Οἱ ὑψηλές ιδέες γίνονται κίνητρα ἐνὸς ἄκαμπτου φανατισμοῦ καὶ ἀγριότητος. Ὅπως στίς μέρες μας, παρόμοια. Ἔτσι μέσα ἀπ' τὸ παρελθὸν ζοῦμε τὸ παρὸν καὶ τὰ προβλήματα του.

Περιοριστήκαμε σὲ κεφαλαιώδεις νύξεις γιὰ ὠρισμένα ἀπὸ τὰ μυθιστορήματά του. Ἄν θὰ θέλαμε νὰ καταφύγουμε σὲ γενικώτερους προσδιορισμούς, ἐκεῖνο ποὺ πρῶτο θὰ ἐπισημαίναμε εἶναι πὼς ὁ συγγραφέας δύσκολα ἀντικειμενικοποιεῖται. Εἶναι μιὰ συνεχὴς παρουσία ποὺ διαποτίζει τὰ γεγονότα καὶ τὰ πραγματοποιεῖται μὲ τὴ ζεστὴ καρδιά της. Δὲν ικανοποιεῖται μόνο στὴν ἀποτύπωση αὐτῶν ποὺ αἰσθάνεται, διαχέεται. Δὲ μεταβάλλεται σὲ ψυχρὴ θεοτῆ τῶν τεκταινομένων, διερμηνεύεται. Δὲν μερίζεται, ἀλλὰ ἐνοῦται. Εἶναι μιὰ μηχανὴ ποὺ κινεῖται πρὸς τὸ σκοπὸ της, μέσα της ὁμως εἶναι μπλεγμένος κι' ὁ ἴδιος ὁ ὁδηγός της. Τὰ μέλη του εἶναι σπαιρογμένα, ἡ καρδιά του κομποτοποιημένη, ὅσο ὁμως θὰ λειτουργεῖ καὶ τὸ πρὸ ελάχιστο κύτταρο θὰ τὴν κινεῖ, θὰ δίνει ὑπαρξὴ στίς ιστορίες καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, γιὰ τὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ζωὴ του, ἡ μοῖρα του.

Μὲ τὴν ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση αἰσθανόμαστε πὼς μεταβαίνομε στὸ χώρο τῆς πνευματικῆς μέθης, πὼς ὅλα, τὸ ἀνώνυμο πλήθος τῶν ἀνθρώπων, τὰ ποικιλόμορφα τοπία, ἡ μνημειωμένη ἱστορία, βρῆκαν τὸ ἀληθινό τους σχῆμα στὰ βιβλία τοῦ κ. Παναγιωτόπουλου. Δὲν εἶναι πιά οἱ ἄνθρωποι, ἔτσι ὅπως τοὺς βλέπουμε στὸ καθημερινό μας συναπάντημα, οὔτε μόνο τὸ ζωγραφικὰ ὠραῖο τοπίο ἢ ἡ ἀπολιθωμένη ἱστορία, ποὺ θὰ ἐξαργυρώσουν τὴν ἀνταμοιβή μας, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ πράγματι ὑπάρχει κι' ἄς μὴ τὸ βλέπουμε, ὁ πυρήνας τῆς πραγματικότητος κι' ὄχι τὰ πολυώνυμα ἐπιφαινόμενά της. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὑπάρχει μόνο μέσα μας, μέσα στὴ φορτωμένη μνήμη ψυχὴ τοῦ συγγραφέα, τὴν ὅλη ἐγρήγορη, σημασίᾳ δὲν ἔχει καμμιὰ. Οἱ προεκτάσεις, αὐτὲς προέχουν. Ἔτσι ἡ ἱστορία γίνεται μιὰ ἀδιάλειπτη παρουσία καὶ στάζει τὰ ψήγματα της, τὰ τοπία μᾶς ἐγγίζουσιν μὲς ἀπ' τὶς διαθλάσεις τῶν πνευματικῶν ἀνησυχιῶν τοῦ ταξιδιώτη συγγραφέα, φέρνοντάς μας τὰ ριγὰ μιᾶς ὁρασης παρθενικῆς. Ὅσο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτοὶ

συμπληρώνουν τη σκηνογραφία, κινούνται στο βάθος, όχι με την καθημερινή τους μάσκα, αλλά με το πραγματικό τους πρόσωπο. Έτσι το ταξίδι γίνεται μια διαρκής αποκάλυψη τῶν ματιῶν καὶ τῆς ψυχῆς, προσωπική ἐρμηνεία τῶν πακίλων ἐντυπώσεων, ἡ ἀφόρμηση γιὰ μιὰ πνευματικὴ περιπλάνηση σὰν ἐπιστέγοισμα τοῦ ὄργιου τῶν αἰσθήσεων. Τότε θὰ κοιτάξουμε πῶς ὅταν ταξιδεύουμε σημαίνει δὲν ἔχει μόνο τὸ τί θὰ δοῦμε ἢ θ' ἀκούσουμε. Πρὸ πολὺ βαραίνει τί σέρνουμε μέσα μας, πῶς τὸ ἀντικείμενο θὰ μετασχηματισθῇ καὶ θὰ μεταστοιχειωθῇ μέσα μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγιστο, μάλιστα καὶ ἡ ὑψίστη ἡδονή, ποὺ θὰ μᾶς προσφέρουν οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ συγγραφέα, ἐπενδυμένες μ' ἓνα λόγο ἄλλοτε γεμάτο χάρι καὶ ἀδρότητα, λιγιστικὸ καὶ διαποτισμένο ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἡδονικῆς μέθης, ἄλλοτε ἀδρό, γεμάτο παύσεις καὶ ἀκκισμούς, γιὰ νὰ μὴ ξεφύγει τίποτε ἀπ' τὸν ὑποκείμενο κόσμον τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, νὰ μὴ διαρρεύσει τίποτε ἀπ' τὴ ροικότητα τῶν συναισθημάτων.

Ἡ πνευματικὴ του εὐαισθησία, παρὰλληλα, διωχτεύθηκε σ' ἓνα πλήθος δοκιμίων καὶ κριτικῶν μελετημάτων.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στὴ σελίδα 129, στίχος 32, ὁ λανθασμένος στίχος «τὸν ἑαυτὸ του, διστάζοντας τί νὰ προσφέρουν στὸν ἄλλο: ξανασπαθί» νὰ διορθωθεῖ: «γαμπιόρθωτο; Ἴσως ὑπάρχει πάντα ἡ διαφυγὴ, ἀπομακρύνοντάς τας».